חוברת א.

ha-Nir

הניר

נִירוּ לָכֶם נִיר
וְאַל־תִּזְרְעוּ אֶל־קֹצִים:
(ירמיה ד. ג.)

קֹבֶץ ספרותי

יוצא לאור ע"י „חובבי הספרות" באה"ק.

ירושלם, התרס"ט

המחיר: חצי פרנק—20 ק"כ

דפוס הגדול לעווי ושותפיו הי"ו

הכתבת לכל עניני „הניר": S. Ch Kuck, Jaffa Palästina

התוכן

א) דרך התחיה. — הרב אברהם יצחק הכהן קוק.

ב) הענוה וההכרה העצמית. — אחד התלמידים.

ג) מעשה בראשית והאדמתנות — שם-טוב גפן.

ד) תלמים. — הרב אברהם יצחק הכהן קוק.

ה) יראת חטא (ציור) — א. י. רבינוביץ.

ו) אחדות ושניות. — אחד המקשיבים.

ז) ע"ד הספרות: מכתב גלוי. — בעל הבית פשוט.
תשובת המערכת.

ח) מודעות.

דרך התחיה.

ההויה הרוחנית כמו שהיא אי אפשר להכיר ע"י כל חפוש ומחקר. הדעה, החקר השכלי, הפלוסופיה מציינים רק את הסימנים החיצונים של החיים. ואפילו בשעה שהם עוסקים בפנימיות של החיים רואים הם רק את הצללים של החיים ולא את תוכיותם וכל גבורתם של המופתים השכליים היא רק לסול דרך לרוח להתקרב בה אל הפרוזדור — של הרגשת המציאות הרוחנית. אבל כל זמן שהאדם טבוע בחושיו ובגבוליהם הצרים לא יכיר ולא ידע את ההויה הרוחנית ורק צללים קלושים יָבֹאו על ידם. ואם יתיחש אל הצללים, כמו אל המציאות האמתית, אז יהיו עליו הצללים ההם למשא כבד וימעיטו את כחו החומרי והרוחני יחד, עד שיבקש לברוח מפניהם כמפני דבר מזיק.

אבל כמה שלא יברח האדם מן הצל, הצל רודף אחריו, ורק תרופה אחת יש להפטר ממנו והיא — הוספת אורה.

הוספת אורה זו אי אפשר שתבוא רק ע"י התעלות לתוכה הפנימי של עצמות ההויה הרוחנית, אבל לזה אין לאדם כל אמצעי פסיכי, מלבד „עֹמֶק־רוממותו" של חוש האמונה האלהית. זוהי דעת הדעות והרגשת ההרגשות, שמחברת את ההויה הרוחנית של האדם, המציאותית בפועל, עם ההויה הרוחנית העליונה ומערבת את החיים שלו עם החיים המציאותיים הרמים מכל גבול ונעדרי כל חולשה פיזית.

הפסיכולוגיה הממשית היחידה מתערבת בזרמי פלגיה עם הפסיכיקה הכללית ע"י מעבריה — גבורי הרוחניות ואוצרות הפסיכיקה הקבוצית — ומטבעת חותם מיוחד בחבורות, במשפחות, בעמים, במינים, בסוגים, בעולמים, בנצחים, במציאות, בהויה, והגוי והעדן חודר מהתפארת המציאותית הרוחנית, הפועלת עד לפרטי־פרטיות, שאינם נבדלים מן כללי־הכלליות, אלא ע"פ המצרים הסוביקטיביים, המתמסמסים והולכים כעַנני בקר לרגלי צאת השמש בגבורתו ע"י הופעת האוביקטיביות הכללית והשלמה על כל הדרי רוח ונשמה.

הפסיכיקה המציאותית מתגלה בהויתה בחזיונות הבלתי מצויים

של גדולי ההסטוריה, אלה שהפכו באישיותם עולמות מלאים, מחקו תוים, שהיו חקוקים בכה ברזל בחלמיש צור, וחקקו תחתם אחרים חזקים ויפים מהם — וישנו בקלסתר הפנים של האנושיות כלה, או של סעיפים אחדים ממנה, ההולכים ופועלים על כלה.

הפסיכיקה ההויָתית המצויה בפועל ושופעת שפע כח — לא זו שמצטירת ומצטלמת בצללים של מדע והשכלה שטחית או עמוקה — מתגלה היא רק באדירי־הכח שבעולם, האזורים בגבורת־אלהים, היודעים לשוט בים הגדול של חיי האמונה.

אמנם הקולטורה המדעית, המיוסדת על המושכלות הקרובות וההושים הברורים והמוסר הטבעי היוצא מהם וע"פ השפעתם מכשירים את האנושיות, שתוכל לספג אל תוכה שפעת אורה של הפסיכיקה הרוחנית הכללית, ואז תקבל המגמה הקולטורית של השכל, החוש והמוסר החמרי אמץ רב וסידור אלהי מבוסס חודר וקיים. לא כן אם שפעת האור באה בלי סלילת דרך של התרבות השכלית והמוסר הרגיל, אז א ו ר ה ז ו תחולל רק מחשכים.

מהתפרצות האורה הרוחנית ה ה ו י ת י ת מחוגה על אדמה בלתי מעובדה בא הצד העכור של האליליות, ועל כן הביאה לידי דמיונות כוזבים ויצרי לב רעים למאד. ומשריגי גפן סדם זאת לא נטהרה האנושיות עד היום. גם היום לא הגיעה עדין התרבות למדה זו שתשכון סמפטיה אלהית של הטוב המוחלט בעמק הנשמה של האורגנים הקבוציים, ועל כן הקשר האלהי שבקרבם הוא אל זר ואל נכר שקונה לו תכונות משונות קריקטוריות, והננו רואים בהם גם עכשו סימני רשע ועריצות, ומהות המוסר הולך ומתמסמס ונעזב מלבבם.

אבל מורשת פליטה יש לה להאנושיות בכנסת ישראל שהסמפטיה האלהית נמצאה בחוגה הפנימי. הרגש מעיד והבינה מבררת, שאלהי עולם היחיד והמיוחד זהו הטוב הגמור, החיים, האור, המרומם על כל רוממות וטוב מכל טוב (טוב לכל ורחמיו על כל מעשיו) מחיה את הכל ושומר את הכל ומצמיח ישועה לכל, והסמפטיה הכללית חוזרת באומה לא רק בפרטיה, כ"א דוקא בכללותה ואם לפעמים שכחה את נשמתה, מקור חייה, נסתגלה לה הנבואה להזכירה, והורדה לגליות פשטה את עקמימותה עד שסוף סוף תנצח הסמפטיה האלהית של הטוב המוחלט.

טעות יסודית היא החזרה מכל היתרון שלנו, החדלון מההכרה של „אתה בחרתנו", לא רק משונים אנחנו מכל העמים, משונים ונבדלים בחיים הסטוריים מצויינים, שאין דוגמתם בכל עם ולשון, כ"א מעולים וגדולים אנו מאד מכל עם, ואם נדע את גדולתנו, אז נדע את עצמנו ואם נשכח את גדולתנו, נשכח את עצמנו, ועם השוכח את עצמו הוא בודאי קטן ושפל...

דרכנו בחיים הלאמיים וצידודם כלפי היחש האנושי הכללי ארוכה מאד. ארוכים הם חיינו וארוכה היא מפני זה דרכנו; גדולים אנחנו וגדולות הנה משוגותינו, ובשביל כך גדולות הן צרותינו, אבל גדולות הן גם תנחומותינו!

כנסת ישראל עורגת ומצפה והפצה להשפיע בפסיכיקה שלה, לקרב את היום הגדול, היום אשר ההשפעה של הרוחניות המציאותית— אשר בהתפרצה אל חוג החיים בלא עתה זרעה את זרועיה על אדמה אשר ארוה ה' ותצמח קוצים וברקנים, מכאיבי כל טוב — תמצא ניר מוכשר ומעובד, „ובאו עמים רבים וגוים עצומים לבקש את ה' צבאות בירושלם... והחזיקו בכנף איש יהודי לאמר: נלכה עמכם, כי שמענו אלהים עמכם".

אז לא תסתפק עוד האנושיות בגרגרים יבשים של חקרי-לבב-איש ובחשבונות של שעורים, שאשיותיהם הם רק חושי בשר ודם החלשים והמטעים, כ"א תתן מקום להשפעה פסיכית אדירה וחזקה, רוח אלהים חיים, אשר „צדק ומשפט מכון כסאו, חסד ואמת יקדמו פניו".

וכשיש צרוף מוסרי ושכלי גדול בדרך מסרת או מורשה, אפשר שתהדור, ביחיד או בצבור, הזרחה של הויה פסיכית מעולם העליון, מההויה הרוחנית העצמותית, שתהיה מובנה עם כל אומץ חילה והופעתה השלטונית ג"כ בתכלית התקון המוסרי החברותי, השכלי והמעשי, — הכל יתעלה ע"י הזרחה זו על כל הקולטוריות המלאכותית, העשויה ברחשי-לב-בשר והגיוני-מוח-פוספורי.

אולם הזיקוק בהופעה זו עיקר גדול מאד. קו אחד פראי, אשר יתערב בתוך החלקה שהאורה ההויתית מופיעה עליה, יכול לערבב עולם מלא ולשבר במשנה-שברון המון רב לדורות רבים. ההומוריסטיקה והסטירקה, הבקרת והדרמתיקה, האמנות והפלוסופיה, גם אם יתאמצו בכל כחותיהן ויריקו את כל חציהן השנונים לא יוכלו להפג את השברון

העצום, שמשפיע על החברה קו אחד פראי של פסיכיקה הויתית הנובעת בעצמותה ממציאות הרוחנית בפועל,—שבידה לשעבד בכח אדיר את כל הנשמות המקופלות בתחום השפעתה, ואע"פ שידמו יחידים, שכבר נשתחררו הימנה ויעשו ציצים ופרחים ע"פ מהלכים רציונליים חפשיים, הפכיים מדרכי ההשפעה הפסיכית השולטת בחוגם, חירות זו אינה אלא חיצונית, השולטת רק בצד הצללים שבחיי־רוחם, אבל בפנימיות הויתם לא יצאו מרשתה, ובכל עת יגלה לעין החוקר בהגיוניהם הצבע המקורי שלהם.

להעביר מן העולם קו ממאיר של התפרצות רוחנית נכריה, אשר נתנכרה על ידי המארה שהיתה בשטח גידולה, — תוכל רק השפעה של אורה הויתית יותר עליונה ויותר מוחלטת, כי בהחלטה העליונה היא כוללת בהכרח את כל האופיים המוסריים והשכליים, שהקולטורה החפשית, ההגיונית והבקרתית, ממלאת בהם.

והאורה ההויתית העליונה באה ע"י יראת אלהים טהורה, אמונת אלהים אמיצה, השתולה דוקא בתוך הכנסיה הישראלית, — בתוך חלקה פסיכית שהזקוק המוסרי והשכלי, זקוק הבא עם יחס אבות וכור הברזל של עני מצרים, פעל הרבה על ההסטוריה שלה, עד אשר הוכנה לקלט בקרבה את ההשפעה האלהית המוחלטת בתוקף הויתה בחיי הכנסיה ובנימוסיה, בשאיפותיה ותקוותיה, ותשרש שרשיה בנשמות יחידיה וכללותה לדורות עולמים.

מתוך הזקוק המוסרי והשכלי, הקדום להכשרת הרוח העליון, נשארה הנטיה אל התרבות הטבעית והחפץ למחקר והשכלה חפשית, למוסר שכלי ברור ומובן — מורשה לישראל, המתגלה תמיד בצבורים וביחידים בכל דור ודור.

התגברות כל קניני האומה תלויה בהתגברות ההויה הנפשית של האומה, והתגברות ההויה הנפשית של האומה תלויה בהזרחת הרוחניות המציאותית, היא הפסיכיקה העולמית, אשר רוח האדם ורוח העולם מתלכדים ובאים בה באחרית־הימים, לידי הרמוניה שלמה. ההזרחה הפסיכית האלהית, המלאה בשמים ובארץ ומקפת את כל שנויי־החיים מראשית ועד אחרית במובן הזמנים והמצבים, מחזקת את כל קניניה של האומה: תולדתה, שפתה, ארצה, סגנון חייה, — הכל מתמלא על ידה עדן ונעם, גבורה ועשר.

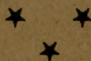
והכשרת ההויה הנפשית של האומה להתאחדות, עם הפסיכיקה העולמית, באה ע"י התורה המוסרית העליונה, הבאה בהתגלות אלהית לאומה בתוך ארחות המוסר והחכמה שלה ובתוך מצותיה שנתנו לצרף את הבריות; לא רק במוסר החיצוני הנעכר מהר ע"י התגעשות הים הפסיכי עם רפשו, כ"א במובן ההזרחה של הרוחניות המקורית בעצם הטוב האלהי, הנמצאת בההויה הכללית ומגעת עד החטיבה הפרטי-פרטית. מגמת הטוב האלהי בולטת מכל פנותיה של תורת נצח זאת.

אבל אם קניני האומה רחוקים ממבוע האלהי הם סופגים אל קרבם נטפי פסיכיות ערפלית בלתי מזוקקה, שמעיבה את זהר המוסר המוחלט ומסירה מהם את האמץ האלהי המפעם בקרבם.

המחלה מתגלה ומראה אותותיה בקרירות פנימית והתלהבות חיצונית לקנינים החיצונים, ובאין אש-קדש של האמונה השלמה בתוך אותם הקנינים החיצוניים הם הולכים ונחלשים ונקפאים ומביאים לידי התרגזות על התקוות שנכזבו, על החיים התפלים.

אז תזכר האומה בכמהון את ימי כלולותיה ומעל לכל החכמניות תראה עד העולם האלהי אשר עזבתו. הפסיכיות האלהית הגנוזה בנשמתה תתעורר, רוח חכמה ומוסר היצוק בה ישוב לתחיה; אז כל קניניה החיצוניים יוארו באור עליון וחן אלהי ימלא את כלם. בכל לב תחל אז להדר חבה פנימית שאננה ובטוחה.

והתנועה הפסיכית האלהית, תנועת עולמים, תתגלה אז בחזון, בשירה ובכל נשמה מוכשרת וצליליהם יכו גלים בים הרוח של הכלל כלו, בתחילה בכלל האומה הישראלית ואח"כ בתכיפות סמוכה בתוך כלל האנושיות. כל הנמחק יחזר ויוחק, וכל הנשכח יחזר ויזכר ושמחת השמים והארץ תשוב לקדמותה.



ההזרחה הנשמתית של ההויה הרוחנית המלאה מתגלה בחברה, בקבוץ אורגני, לפי ערך הכשרתו של הקבוץ אל האידיאולוגיה האלהית הנושאה עין אל הטוב הכללי, הטוב המוחלט הסובב כל מצבי ההוה. כשם שכל התנועות היותר קטנות שבפרטים שבכל כדור שבכדורי המציאות החמרית משוכות הנן ומתיחסות לאותן הערכים הכלליים של התנועות היותר רחבות שהשיטות השמשיות, שעליהן הן מתיחסות, נמשכות אליהן,

כן גם כל תנועה רוחנית מוסרית קבוצית שהנפשיות מוזרחת ממנה, מתיחסת במלא המובן אל תנועת הטוב הכללי, המארגן בחקיו הכוללים את המוסר והצדק בהויה, כמובן באותה הצורה הכללית והגדולה שעיננו מתעששת להביט באורה, ועל כן אין אנו יכולים להגדיר את גדריה.

ההזרחה הנשמתית מתגלה בגלים אמיצים בנפשות היחידים העצומים בכח רוחני, וכחם זה משתלם כששרשם הכללי, הנשמה הלאומית שלהם, בריא; ולהפך, בלקוי הנשמה הלאמית גם הם לוקין ונפגמים בפגימתה.

הזרם הפסיכי של הרוחניות הממשית, המתעלה בעוזה על הרוחניות הלמודית, כשהוא מתראה בחיים היחידיים בנקודות היותר מאירות של האומה, בשעה שהיא עומדת בשלותה ובמיטב הפרחתה, מגלה הוא בקרבם את השביב היותר מאיר מהאורה השלמה של האומה ומבליט על ידם את מגמת חייה העליונה. זאת היתה תכונת הנבואה הישראלית.

הפסיכיקה הלאמית בריאה היתה כל ימי התקופה הארוכה, כמובן בסירוגין ובהפסקות קטנות מכניסת הארץ עד חורבן הבית הראשון. ההזרמה הרוחנית מלאה את רוחה של הלאמיות ונתנה בקרבה עריגה אלהית שצריכה היתה להעבד ע"י כשרון וחכמה והביאה נבואה בלב בחיריה. האישיות הגדולה של הנביא שלטה באומה יותר מאשר בצד הלמודי שבה, בצדה הפסיכי, המזרים בפועל את ההויה הרוחנית.

ההזרמה הזאת הועבה באומה ע"י ערוב הזרמות נכריות, שגם הנה היו פסיכיות יותר מלמודיות. השפע הפסיכי נטה אל הרעה האלילית והנשמה החזקה הישראלית, המושרשת באלהים חיים, האל הקדוש נשבתה מטהרה. התנועות הקבוציות שבקרב האומה, כמו הפוליטיקה שלה וכדומה, ינקו פסיכיקה זרה ותהי לה לרעל עד שנשברה.

דלדולה של האומה, גלותה מארצה גרם הפסק הזרם הנפשי, שהיה עומד לפנים במרום עזו.

באברים שבורים ובנפש רצוצה שבה אל ארצה אחרי הגלות הקצרה של בבל, ותבקש לכונן את מעמדה מחדש, אבל האון של הזרם הפסיכי לא היו לה עוד בכל מלואו. ותחת ההזרמה הנפשית בא בבליטה יתרה הלמוד והשנון שיקבע בקרבה תכונה תרבותית על פי מקורה וצרכי הויתה ותתכשר על ידן לקבל את ההזרחה הנשמתית של ההויה הרוחנית. נשתנה הכתב, אחרי שהכתב הראשון נהפך לה לרועץ. יצרא דעבודה זרה נפסק, אבל לא נוצח לגמרי, רק קולו נאטם

בדודא דאברא, אבל במחשכים עוד הוסיף לחיות ולהשפיע, הוא היה צריך עוד להתקיים עד שיהיה מנוצח מכח האומה, וההזרמה הרוחנית הגדולה והמאירה תשוב להעביר את כל חשכו בהכללה כבירה אשר תכלול את כל האמץ שנמצא בטבעו הפראי של יצרא דע״ז.

אז יצאו כתות לאומיות שספגו את הצד החיצוני של הלאומיות ושמריה, נתגברה שנאת הבריות, המיוחדת ליצה״ר העושה את פעולתו ההריסית תחת דגל הלאמיות. אעפ״י ששנאה זו מכוונת לכאורה רק כלפי עם זר ואיננה מגעת בנחלת האומה גופא, ברבות הימים מתהפכת למארה פנימית ושנאת אחים מתגברת ומהרסת בל טוב לאמי. היחידים אמנם עוד שמשו ברוח הקדש, צפו באספקלריה של קדש אל הצד העליון של ההזרמה הנשמתית, שבתכונת הנשמה הלאמית בכללה, אבל אלה היו רק יחידים. הפדגוגיה הלמודית היתה חלשה נגד תביעת החיים. ע״כ נמסרו ארחות החיים ביחוד הפוליטיים בידי אנשים הרחוקים מהנשמה האידיאלית האלהית, שהיא מקור לנשמת ישראל.

השאיפה לתגברת עצמית, להזרחה נשמתית של הימים הראשונים היתה מורגשת לפעמים בקרב האומה. לפעמים הקיצו בעלי הזרמה נפשית גדולה שבקשו להחזיר את האומה לנעוריה ע״י פעולה אישית פסיכית ולהביאה לידי המעמד הנפשי, שהלמוד יהיה מבוסס על הגלוי הגמור של ההויה הרוחנית המוחשית במהלכה, אבל לא היתה השעה ראויה לכך.

במעמד חלוש כזה באה הנצרות ותעש בקיעים באומה. מחוללה היה בעל כח אישי נפלא, הזרמתו הנפשית היתה גדולה, אבל לא נמלט מהחסרון האלילי, שהוא תגברת ההזרמה הנפשית מבלעדי החנוך המוסרי והלמודי וכ״כ נמסר לזרמת הנפשיות שלו ומסר לתוכה את הדבקים בו, עד אשר אבדו את התכונה הישראלית ונתנכרו מעשיהם ורוחם למקור מחצבתם.

אולם העמידה רק על המזון הלמודי בלבד מתשת כחה של האומה יותר מדי. ההבעה של ההפעלה האישית בתור כח נפשי ממשי על רוח האומה. היה מוכרח אז לשוב ולהתנוצץ. אז בא ר׳ עקיבא ולמד: „את ה׳ אלהיך תירא, לרבות תלמידי חכמים״. כרוז אמיץ זה נתן מקום להפעלה הנפשית האישית בתוך היהדות פנימה, אעפ״י שעדין לא נסתגלה לה האומה לגמרי. חרדתו של ר״ש העמסוני, שפרש מדרישת „את״ זה, היתה טמונה בקרב נשמתה של כנסת ישראל כלה.

הלכו דורות רבים והתוקף הנפשי עזר את החיל הלמודי. אישיות מיוחדת הובלטה בצדיקים עליונים וחכמי קדש, ועצרה את הצד הלמודי המעשי שלהם. הצרות הרבות, דלדולי-החיים השכיחו לפעמים את ההרגשה של ההזרמה הנפשית ונשאר חלק הלמודי יבש ובודד. אז נתגלו מיד קרעים: בעלי אישיות בלתי מזקקה, מעורפלת בענני דמיונות כוזבים ונטיות רשעיות קמו ויקימו חזון, ובמקום אשר הככר היה ריק עשו חיל ויכו בתמהון לב את האומה, הלא המה משיחי השקר השונים למיניהם, שבלבלו את העולם וגרמו רעות רבות.

אפס מכל הרע שבהם לא אבד הצרור הקטן הטוב, שהיה גנוז בהם. ההתעוררות אל התחיה הפסיכית לעמת ההשענות רק על היסוד האחד של הלמוד והחנוך המעשי המדוקדק בלבד. התעוררות זו הזכירה את המעמד הבריא של האומה בקדמות נעוריה, בהיות נר אלהים מאיר בקרבה ונביאיה מצאו חזון מה׳.

החסידות יצאה גם היא מתוך התביעה של ההזרמה הנפשית אשר נרדמה. אחרי הנסיון הבלתי־מוצלח של משיח השקר האחרון שבתי צבי, שהוריד את ההזרמה הפסיכית למדרגת שגעון ושכרון רשע ונסתימה אח״כ בכל נכריותה במשיח השקר החצי רשמי פרנק וסיעתו, אחרי כל אלה היה החשש גדול פן תמאס האומה לגמרי בכל שריד שנשאר בידה מכח הגנוז של ההזרמות הנפשיות החיות ותשוב רק לשינון האותיות ושמירת המעשים, המצות והמנהגים בגו כפוף ולב רצוץ, וסוף סוף לא תוכל להתקים מחוסר רעננות ורוממות הנפש.

הדבר הזה הורגש מצד האישיות הגדולה של אבות החסידות, שההזרמה הנפשית האלהית היתה חיה בקרבה. אבל צורתה היתה בלתי למודית כל צרכה ולא יכלה איפוא להתבסס יפה ע״י חנוך מודרג מסומן בסימנים תוריים קצובים המגדירים אותו ועושים מעקה לאור המתרחב שלא יפול החוצה ולא תרבה המכשלה.

ואולם שמירה פנימית היתה בקרבה לשמר נטיה זו שלא יצא ממנה מה שיצא מהנטיות של ההזרמות הבלתי-נורמליות שקדמו לה — והיא אהבה געגועית נפלאה לאומה, אהבת ישראל הכללי ואהבת היחידים הפרטים, עמדו בתוך הזרמה נפשית זאת כעמודי איתן אשר לא יזהו ממקומם מפני כל רוח פרצים. בכל זאת לא היה הדבר מספיק. והדורות הבאים היו יכולים לאבד את הטובה החיה הזאת ולהפכה לרועץ, לולי שנתמרקה ביסורים ע״י תבערת

ההתנגדות מהזיו היותר עליון של נקדת הנשמה הישראלית במובן הלמוד והחנוך המעשי, שאמנם כפל בקרבו גם את ההזרמה החיה, אבל אצלו היה זה טפל לגבי עיקר, זאת היא הפסיכיקה התורית של הגר"א, שעמדה לשטן נגד הרחבת ההזרמה הנפשית האלהית של הפסיכיקה של הבעש"ט, שלא היתה מבוססה כל צרכה בחנוך הלמודי והיה מקום להתירא שלא תתנכר במשך הימים.

מחלקת לשם שמים זאת בנתה דוקא ע"י שני יסודותיה המתרוצצים זה בזה, שפריר שמים עדינים וזכים, מלאים חן ותפארת על הכּכר הגדול של כנסת ישראל בגולה. ורק ע"י הויתו ושכלולו של חוג שחקים זה יכול להתכונן יסוד ארצי ותחיה מעשית לישראל בארץ אבות, עם כל הנטיות הריאליות העוזרות אותה בימינו, שאמנם גם הן אינן אלא מכשירות אל התנועה הפסיכית האלהית.

הפסיכיקה הלאומית מתחילה להכות גלים. בתחילה תקח לה את צדדיה החיצוניים מבלי לצרף לזה את נשמתה האלהית הפנימית, בתחילה תסתפק בתחית השפה, הארץ, ידיעת התולדה וגעגועים מגומגמים. אפס מאין אור אלהים בקרבם הנפש תמלא חרדה: איה חבת אמת? איה אהבת ציון וחבת ירושלם, שהיתה עם כל החולשה הנפשית כל כך לחה ורעננה בלבבות האבות, שבעי הנדודים שבגולה? השאלה הגדולה הבאה בזמנה, תזכיר את האומה החיה, את כל בניה=בוניה, צעיריה וכל מחזיקי בדקה לשוב אל המקור הפסיכי, מקור החזון והנבואה הנקלטת דוקא ע"י אמצעות האמונה האדירה באלהים הבאה אחרי כל חפש מחקר והגיון, אחרי כל צורה בלתי מוגבלת והמון נסיונות של סדרי חיים מבריקים וחפשיים למיניהם; ובידים מלאות אמץ ושרירים חזקים כברזל ובקומה מחוטבה ונפש מלאה עז יגש הצעיר הישראלי העתיד אל תחית עמו וארצו ובדגל נשא ידבר בשם ארץ הקדש ובאלהי ישראל יתפאר מקרב זרם עמוק והי. וטל חיים ירד אז מזרמי ההויה הרוחנית המציאותית על העצמות היבשות אשר חרו מני חורב של ההגיון היבש, המטפיסיקה חסרת הדמים והסקפטיקה הרקובה, „ובאו ורננו במרום ציון ונהרו על טוב ה' על תירוש ועל יצהר ועל בני צאן, והיתה נפשם כגן רוה ולא יוסיפו לדאבה עוד". ורוח אלהים הגנוז בקרבו יפוח עליו בכל עזו וגבורתו בדרך כבושה, בדרך שיש בה גבורה, חכמה וחסידות ותפארת גאולית, המהדשת שיר חדש ונותנת לעמו שם חדש אשר פי ה' יקבנו.



ההזרמה של הרוחניות ההויתית, המראה את פעולותיה הממשיות בחיי המעשה יותר מהמתודיקה הלמודית, כשהיא מסוננת יפה מסיגים חיצוניים וקרני אור מתעים של הזיות נבערות ושל חפץ רשע, של עין רעה, נפש רחבה ורוח גבוהה, היא מחזרת את כבוד האומה לאיתנה, ע״י שהיא משיבה את הכבוד הפטריארכלי של נשיאי ישראל, המכובדים בכבוד רוחני אישי נשגב. האמונה בצדיקים בהתמכרות והתלהבות וקשר קים תמידי מרוממת את הערך הרוחני באומה וההתערבות הפסיכית, שבאה ע״י הקשר החושי של הנפשות במעמד המציאות הממשי, מערבת את האור הפנימי הרודה בהויתו בהפסיכולוגיה הגבוהה של אדם עליון איש אלהי באמת, עם יתר הנפשות הדבקות עמו בקשרי אהבה ואמונה, מתוך העדנה הנפשית של אישיות מוסרית גדולה, המוזרמת כלה בזרמים אלהיים של העריגה הקבועה אל הטוב העליון שיתפשט בעולם, ואל החסד האלהי המלא שיופיע על כל נשמת חיים.

מתפשטים הם קרני אור הויה רוחנית מעשית על הנשמות של האישים הדלולים הדלי־האונים הרוחניים, הנרדפים משטפי הרוחות הפעוטות המסתערות בלבם הצר. העירוב הזה מיפה את הנפשות ביפוי פסיכי, מישר את המעקשים, מקרב לידי זכות ומופיע אור של סליחה גם לחוטאים נדכאים מתגרת יד טבעם הגס השולט בחזקה בחומריותם הבהמית.

שמירה גדולה צריכה השפעה אישית כזו, אבל גדולה מאד היא התועלת הכללית שהיא מביאה. את היתרון הרוחני לא יכיר הכלל לעולם אם ימוד אותו לפי ערך הלמודים והצדדים החנוכיים התוריים הקצובים שבו. להפך, ע״פ משקל זה תהפך הרוחניות למין שמוש מעשי הלוש. הרבנות תערך רק לפי המשטרה הפקידית שהיא ממלאה וההוראה לפי הערך של הבהמות והעופות, הקדרות והכפות וכל צרכי החיים הקטנים היוצאים בכשרות מתחת ידה, שרק בזה מוצא החוש המעשי ההמוני טעם להכו. וסוף כל ערכים כאלה ליפול ולרדת מטה, מטה אם לא תקום יד־חזקה רוחנית אמיצה להחזיק בם בכלם יחד עם כל המקוריות שלהם המגביהה את כל הצרכים הרוחניים לרוב גדולתם.

זאת תוכל עשות רק ההשפעה האישית היונקת מההויה הרוחנית המלאה, שהיא נמשכת מתמציתה הנשארה של סגולת הנבואה.

מתדלדלים גם שרידים הללו בגולה, מפני שהאומה מתדלדלת שם. האומה עורגת לקבוע יתד בארצה ולשוב לאיתנה כימי עולם, אבל לפי הכנתה אל הגודל, כן היא מוכרחת מכח עצמה למצוא הזרמה רוחנית כבירה שיזרם אל תוכה בכל סעיפי חייה. אישיות גדולה של בחיריה הקרובים אל מקור נשמתה המלאים הזיון ושירת קדש ומצפים בכל גבורת נשמתם לאורה וישועה, לחסנה וכבודה.

ההשכלה הגלויה בכל תכשיטיה והתורה הנגלית לבדה, שיש להן עסק עם כל החיים המעשיים בדרך ישרה, לא יתנו את האישיות הזאת הנכבדה כל כך לתחיית האומה והארץ.

ההזרמה הנפשית תצא מהביון הנסתר, מהַטִּבְעוֹן הנמרץ בעולם האור ההולך ומתגלה לענוים אמיצי לב המצפים לישועה, המושפעים בכל הויתם מזרמי חיים אלהיים שבנשמה החיה של כנסת ישראל כלה. גבורי־אל אלה יכללו בקרבם את כל הזרמים הכלליים והפרטים הנדרשים אל התחיה, את כל זרמי החיים והמפעל ואת כל זרמי הרגש והמחשבה ולכל רוח יחלקו שלל, אחרי אשר יחיו את כל אלה בפלג אלהים חיים, אחרי אשר יעוטרו בהסד עליון המופיע על הנשמה המציאותית ההויתית של העם החי, שנשמת אלהים מתגלה בתוך נשמתו.

ועירובי התחומין וההצרות המיוחדות, אשר לכל נשמה מיוחדת במחיצתה המיוחדה, יבסמו את כל הנשמות. הפגמים של כל חטאות אדם ימחקו, ואורה עליונה של „נהירה אל ה' ואל טובו" תהדר בקויה, בזרמי נחל עדנים אל כל אשר יקבץ לשם תחיית עם הקדש על אדמתו. היצירה הספרותית כשתתלבש ברוח האומה השבה לתחיה תמצא לה אוצרות חדשים אשר לא פללה לראות, להעסיק את טובי הנפש שבכל העולם כלו בחזיון חדש של פסיכולוגיה אלהית הזורמת, בעצם תמותה באומה זו אשר החלה מחדש להתעורות על אדמת מטעה העתידה להחיות ברוח אלהים אשר בקרבה את רוח העמים כלם אשר נלאו כבר מעמל החיים הנסים הרודים בלי המלה.

„כי עוד חזון למועד ויפח לקץ ולא יכזב אם יתמהמה חכה לו כי בוא יבוא לא יאחר."

„הנה עפלה לא ישרה נפשו בו וצדיק באמונתו יחיה."

אברהם יצחק הכהן קוק

הענוה וההכרה העצמית.

מתורתו של הרב הגדול, ר' **פנחס הכהן לינטופ**, הי"ו *)

תמיד שמענו מפי חכמים, חכמי המוסר והיראה, שהאדם צריך להיות שפל וענו. לפי דברי הרמב"ם השפלות והענוה מביאה לידי אהבת ה' ויראתו, כי „בשעה שיתבונן האדם במעשיו וברואיו הנפלאים הגדולים ויראה מהן הכמתו וכו' וכשיחשב בדברים אלו עצמן, ירתע לאחוריו ויפחד ויָּבַע, שהוא בריה קטנה שפלה, אפלה"... ואבות החסידות שמו את „בטול היש" לאבן פנה לעבודת ה' ית"ש.

ובאמת במה נחשב אדם אחד בין אלפי רבבות בני עמו? ובמה נחשב עם אחד בין העמים הרבים שנמצאים עכשו ע"פ האדמה? ובמה נחשב דור אחד נגד שדרות הדורות שעברו ושעתידים לעבר? ובמה נחשב כל העולם הארצי שלנו נגד המון אלפי רבבת עולמות וכוכבים הנראים לנו בשמים במסלת החלב? ובמה נחשבו כל העולמות האלה נגד אלפי רבבות עולמות הרוחניים הנגלים בחזון הנבואה בסוד אצילות, בריאה, יצירה, עשיה ואחרי כל אלה הלא כל העולמות הרבים והעצומים עד אין חקר הם לפי דברי האר"י רק קו וחוט מחכמתו ומעשיו של המאציל היחיד, ברוך הוא!

ואולם יש שמחשבה כזו מביאה לידי חולשה ורפיון ידים, כי מתוך הכרת חולשתו, האדם מתחיל לפקפק אם יש איזה ערך לכל מעשיו, ובפרט לעבודתו הצבורית, ואומר לנפשו: מה אני ומה חיי? הלא כל הגבורים כאין לפניך זכו, כי רב מעשיהם תהו וימי חייהם הבל לפניך"...

ועל כן בסוף ימי הבית השני אנו מוצאים, כי האסיים מבקשים

---

*) לקוח מספריו ומאמריו שבדפוס ושבכתב.

לבטל את ה„אני" הפרטי וברחו מחברת האדם והיו מתבודדים, הרחק מן הישוב. ויש כאלה שחדלו לעסק בישובו של עולם בבטחם, שהקב"ה יזמין להם פרנסתם, כאותה הצפור שאינה זורעת ואינה חורשת.

אפס מי שהודר תחת מכסה הענוה והשפלות הזאת, יודע כי שם צפונה גאוה גסה, כי אלה „הענוים" חושבים את עצמם ראוים, שהמלך העליון ישים אליהם לב ביחוד, ולהנהיגם בהנהגה נסית, שלא כשורת הטבע, יותר מאבות אומתנו, שעסקו בישובו של עולם. נגד ענוה־גאותנית כזו התקוממה תורתנו, שהרימה תמיד את מעלת ה„אני" הפרטי, בדברה בהרבה מקומות בלשון נוכח יחיד „אני ה' אלהיך". והלל הזקן הענו אמר: „אם אין אני לי — מי לי"? וחז"ל אמרו: „חייב כל אדם לאמר: בשבילי נברא העולם", כאלו הוא מרכז הבריאה הגדולה והעצומה.

ואמנם יש גם צד גדלות באדם, שבשבילו הוא יכול להתחשב במרכז הבריאה. אכן קטן ואפסי הוא נגד המון העולמות הגדולים שישנם במציאות, אבל באמת נגד אין סוף ב"ה הרבוי הכמותי אינו לא מעלה ולא מוריד. נגד אין סוף הכל כאין נחשב ואין כל הבדל ויתרון לרבבות על יחידות, ועל כן אין האדם צריך כל כך להתבטל מפני רבוי הנמצאים וגדלם, שסוף סוף כלם יחד בטלים לגבי יוצרם. ואולם יתרון יש לאדם, שמלבד בנין גופו הנפלא וביחוד המכונה הנפלאה שיש לו — המוח, — הלא הוא מכיל בקרבו את כל העולמות הגשמיים והרוחניים, כי בתוך הכרתו הרחבה והמתפשטת לאין סוף, כלם מתכללים ודרים בקרבו, „ותחסרהו מעט מאלהים וכבוד והדר תעטרהו".

וכשיכיר האדם את הגדולה הנתנת לו מיוצר בראשית, יבין, כי לא להוסיף לו יגון ומכאובים עשה לו ה' את הנפש הזאת, לא רק להבין את אפסותו ואת הצער הגדול הנמצא בעולם בכלל ובעולמו ביחוד, כי אם גם לחיות ולהתענג על ה' ולהשפיע ממקור החיים הבלתי־סופיים שבקרבו על חבריו ועל כל העולם הארצי ועל העולמות האחרים, כי במדה זו שנקודתו האפסית מתפעלת ומתרגשת מכל העולמות הנכנסים לתוך הכרתו, כך יש בכחו לפעל עליהם פעולה כבירה ונמרצה, ועל כן אמרו „שכל המקים נפש אחת כאלו קים עולם מלא".

הכרת ערכו הגדול של האדם היא תבינהו שהוא צריך מאד להוקיר את חייו לבלתי הוציא את זמנו לבטלה ולחזקהו ולאמצהו לעבודה ולמעשה

לעצמו ולכלל כלו, כמו שאמר הלל: „וכשאני לעצמי—מה אני? ואם לא עכשו—אימתי?"

ידעו נא זאת בני התורה וישימו זאת על לבם ויחדלו מענוה יתרה, שמביאה לידי עצלות ורפיון רוח.

ה„אני" הפרטי של כל איש וביחוד ה„אני" הפרטי של כל בן תורה צריך להחשב כדבר גדול ונכבד. ועל כן נכבד מאד שנוי הדעות שיש בין בני האדם בכלל ובין החכמים בפרט. לא זאת היא האחדות הרצויה שיהיו כלם מסכימים בכל דבר. ארדבה אנו מוצאים שבני ישראל היו חלוקים על פי דעת התורה לשבטים ודגלים, ואין „שני נביאים מתנבאים בסגנון אחד", כי באמת „יש לכל אדם דרך מיוחד לעבודת הבורא" (הגר"א) ועל כן „חייב כל איש להכיר את שרש נשמתו" (האריז"ל), „להתבונן אל הנפש שבו ועל מה היא באה לעולם" (זהר), ואולם התכלית צריכה להיות אחת, והיא עשית רצונו של מקום, שרצה לדור בתחתונים—ו„מחלקת ישהיא לשם שמים סופה להתקים", כי שנוי הדעות וברורן מביא רק ברכה ו„אלו ואלו דברי אלהים חיים".

ואולם ההשקפה הזאת ע"ד גדל ערך האדם הפרטי ויקרת מציאותו הפרטית, עלולה להביא לפעמים לידי אינדיבידיאליות יתרה, וכמעט שמגיע עד לידי שנאת חנם — הוא השטן שהחריב את בית מקדשנו ומרקד בתוכנו גם היום.

ולצערנו הגדול הנגע הזה של אינדיבידיאליות מופרזה נראה בימינו בין בני התורה, כי ככל שהכרת מעלתם משתלמת יותר, כך מתחזקת האינדיבידיאליות שבם, וכמעט שעכשו קשה מקריעת ים סוף לחבר בני תורה יחד לפעולה ולמעשה מסודר להרמת קרן העם וקרן התורה.

ולתכלית זאת צריכים אנו לפתח בקרבנו גם את מדת הענוה והשפלות, כי „כשאני לעצמי מה אני"? כי כל הגדולה וכל הכשרונות הנפלאים, הנמצאים בבני תורה שלנו, כל זמן שהם נפרדים הם רק מבטלים זה את זה ואינם יכולים להשפיע כלום על עמנו, ומכל שכן על העולם כלו.

„ואם לא עכשיו, אימתי?"

הקולטורה האלילית, גברת הזמן, בכשפיה העצומים: גבורה, עשר והחכמה, מבטלת כל תו נצחי ורוחני, היא המושלת על הכל, צדה את הלבבות והכל רודפים אחריהם. אמנם הגבורה, העשר והחכמה הן דברים נעלים,

והן שלשת רגלי המרכבה; אריה — גבורה, שור — עשר (רב תבואות בכח שור); נשר — חכמה (דרך הנשר בשמים); אבל רק אז הם נעלים, כשאליהם מצטרפים „פני אדם"; לא כן בזמננו, אחרי שנצלו מהאדם את תכשיטו הרוחני, והוא נמשל לכל החיות והבהמות, יען כי יש בהם צד שוה בבנין גופם ושאר הענינים החמריים.

ושיטה זו של שלילת הרוחניות ופריקת ע"ל התורה הביאה את עמנו לידי משבר נורא, כל לב הכה בתמהון, אפסה שמחה במעונותנו, עצב ושממון ויאוש מר אוכלים את בשרנו, קנאה, תאוה וכבוד התגברו לאין קץ וישימו רבים מבני הזמן לחיות טורפות גם בני מינם, החיים נעשים זלים, אין מרחם על עצמו ועל אחרים לא כל שכן.

בשעה זו על בני תורה החובה להעשות לכנסיה אחת, ואם אין בכחם להשפיע עכשו הרבה על בני ההמון לכל הפחות לא יהיו הם בעצמם כשיות פזורות, כאטמים נפרדים*). צריכים אנו ללמד ממעשי עזרא הסופר שבשעה שראה את עמו מתמוטט, הלך ותקן את כנסת הגדולה מראשי העם וחכמיו, הוא הצליח להשיב את עטרת התורה ליושנה וגדולת ישראל לקדמתה, כי אם „רישא דעמא אתתקן כל עמא אתתקן" (זהר).

אחד התלמידים.

---

*) והעם שואב את ידיעותיו ע"ד המאור שביהדות ממקורות זרים מגוים או מאלה הקרובים לגיות, מאלה שידיעותיהם קלושות או מה שיותר גרוע מאלה שהתורה נהפכה בקרבם לסם המות.

מַעֲשֵׂה בְרֵאשִׁית וְהָאַדְמָתָנוּת.

פתח דבר.

האדמתנות (Geologia), המדברת על כל השנויים והתמורות, אשר עברו על פני כדור־אדמתנו עד באו למצבו ולצביונו, שהננו ראים אותו כעת, לבאורה, יסודתה (Subject) היא אותו הענין עצמו, שעליו מדברת תורתנו הקדושה בספור מעשה בראשית. ולפי שמצד אחד „סדר" המאורעות בכלל, כפי שמצאו האדמתנים עד היום, מסכים, כמעט, לסדר התורה, ומצד השני „המשך" המאורעות, על פי הסכמת האדמתנים מימי לַיֵל והלאה, — אשר יחשבו על כל שנוי ותמורה רבי רבבות שנים, — שׁוֹנֶה בכל מההמשך שהתורה נותנת להמאורעות האלה, אשר על כן הללו משמחים כל איש שיראת־אלהים בלבו ומובאים לראיה על אמתת התורה והללו מעציבים אנשי יראת ה', הראים בחכמה צרת האמונה. ולפי שלעבור עליהם בשתיקה אי אפשר, מפני שכבר נתפשטו הדעות האלה באלפי ספרים גם בעמים וגם בישראל, ונקבעו בלב ונשרשו במה כל תלמיד עם מבין הוליד נגוד זה, שבין ההשקפה על המשך התהוות הבריאה ע"פ חקירת האדמתנים ובין המשך הזמנים שבספור מעשה בראשית שבתורה, ספרות רחבה בעולמנו ובעולם הכללי. הפשט והרמז, הדריש והסוד, הפלספיה והבקרת, כלם נטלו חלק בה.

כמובן אין אנחנו חפצים בשלילתם של כל הדברים הטובים שנאמרו בזה. אכן כשאנחנו לעצמנו הננו מוצאים, שאין כאן נגוד כל עקר, כי לכל אחד יש לו מקומו המְיֻחָד לו לבדו, ואם רק נשכיל להגביל לכל אחד את מקומו הראוי לו: לזה במציאות ולזה בדמיון ובמחשבה, כבר יסתלק הנגוד ותתבטל הסתירה, כי כל שני הפכים בזמן אחד סותרים זה את זה רק אז כאשר הם במקום אחד ולא כשהם במקומות מתחלפים, כנודע בהגיון.

א.

עקר הידיעות נותן לנו החוש, או במלים אחרות: רק החוש נותן לנו הידיעות. ותפקידו של השכל הוא לנתח את הנתון לנו ע"י החושים ולהפרידו ליסודותיו, שמהם הרכב אותו הדבר, והיסודות האלה ליסודות אחרים יותר פשוטים בערך הראשונים וכו' וכו' וכו'. בזה נותן השכל לכח המציר יכלת לתפס את הנתון ולצירו בציור ברור ובהיר יותר ויותר, למלאות בזה את תפקידו של כח המציר ולהשקיט את רעבונו — בולמוס עבודת הציור. — אולם אין לנו לשכח, כי ככל אשר יתברר ויתעמק ציור דבר הנתון ככל האפשר, כל זה לא יהיה רק ציורים מדבר הנתון „כבר" בחוש ואין פה כל ידיעה נוספת. או אם נדבר בלשונו של קַנט: החוש, רק החוש, נותן לנו ידיעות סֶנְתֶּטִיות, אולם השכל אין בכחו כי אם להשביענו בידיעות אֲנַלְטִיות ולא יותר. כשנוסיף לזה עוד, כי ככל אשר יעמל השכל אין בכחו לנתח את הדבר הנתון לבלי תכלית ותמיד ישאר חמר לנתוח חדש, בעוד אשר החוש יתן לנו את הדבר עם כל העמק=לבלי=קץ שבו, יצא לנו, מאליו וממילא, ההבדל הגדול, שבין שניהם ולמי היתרון באמת.

זאת ועוד אחרת. כמו שלהדמיון, כח המציר, נראה כי החוש נותן הפרט והשכל נותן את הכלל, ככה להפך במציאות החוש נותן דבר שלם והשכל רק חלקים ולא יותר. כי כל מה שֶׁיִּנָּתֵן בחוש יש לו לכח הציור בו, רק ששטחיות הדבר מלמעלה, וככל אשר יתעמק השכל ויפריד את הדבר יותר ויותר ליסודותיו כן יתפס אותו כח המציר יותר ויותר ויוציא לו מזה ענין כְּלָלִי הכולל ציורים נפרדים. בעוד אשר במציאות הדבר להפך, כי לא יוכל השכל לעולם לרדת לקצה עמק הדבר ותמיד תשארנה השגותיו מקטעות וחלקיות לבד. בעוד אשר החושיות מקבלת הדבר הנתון עם כל העמק=לבלי=קץ שבו מבלי שיור כמו שבארנו. על כן יצא לנו מכל האמור, כי אין כל ערך לכל ידיעות השכל, גם היותר רבות ועמקות, נגד ידיעה אחת מחוש אחד הנוסף לנו.

מאשר אמרנו בזה יצא לנו, לא רק הבדל הכמותי של שני אלה נותני הידיעות, אשר להאדם, כי גם, ועוד יותר, ערך הרוממות וההתעלות אשר להאחד על השני. די לנו לזכור עוד, כי ה„גופניות" (שלשת הממדים, שזהו גדר הגוף) אך מיד השכל בא לנו, כנודע בטבע ובנפשנות, והחושיות הנקיה והצלולה בכל היותה יותר קרובה אל

המציאות, הנה בערך הזה היא גם נקיה מכל חמריות וגופניות. החושיות היא, לפי זה, יסוד פסיכולגי, הטהור גם מכל דמיון וגם מכל גשמיות.

לא יפלא, אם כן, מה שהרבה שאלות קשות ומתמיהות, בכללות חשבוננו של עולם ובפרטיו היותר חשובים ועקרים, שהנן כחידות סתומות לנו ולא נמצא פתרונן בשכל עד היום, מפני שהנן כֻּלָּן שאלות מציאותיות ולכן אי אפשר לשכל לבא לעולם עד קצה עמקן, כאשר בארנו, — כלן היו ברורות ופשוטות לנביאים, בההישם, באפן בלתי נודע לנו, את כל עמק־אין־חקר שבהן. ומזה יוצא לנו מאליו, כי אי אפשר לשכל גם לה׳ק את חקותיהם ולהראות את הדרך אשר עלינו ללכת בה למען השיגן; ורק לנבואה, סגלת ישראל העתיקה, המכרחת להתנוצץ בָּאֻמָּה ולשוב אליה לפי מדרגת עליתה בסלם־התחיה, לה פתרונים.

והנה ספורי התורה על דבר הבריאה נוסדים, כפי עדות התורה עצמה, בעשרת הדברים ובארבעים יום הראשונים, על השגת הנבואה. הלא היא איזה חוש שהיה לנו בימים עברו נוסף על החושים שיש לנו עתה, או אפן־הרגשה לההושים שיש לנו עתה, מְשֻׁנֶּה מכל אפני־ההרגשה שנשארו להחושים עתה. החוש הזה, או אפן־ההרגשה הַמְּיֻחָד, שֶׁנִּגַּנוּ הַמְּיֻחָד היה, כפי הנראה, צפית הזמן לאין קץ, כמו שחושינו הרגילים מרגישים את המקום לאין תכלית, ושמעוררו לצאת אל הפעל היה איזה ענין טמיר ונעלם (מלאך ד׳) כמו האור מעורר הראיה. הנה היה החוש ההוא, או אפן־ההרגשה המיחד בתחלה לכלל האדם, גם לטובים גם לרעים, מפני שנצטרך לקיום מין האדם, ההליש ואין־אונים בתקופה הראשונה ליצירתו. אחרי כן נעדר מעט־מעט בהתרבות המין האנושי וסכנת העדר הפתאמי של המין בכללה חלפה, והאנרגיה שלו נתהפכה לאנרגית השכל, שהתפתח לאט, לאט, על חשבון החוש הזה, ולא נשאר רק ליחידי סגלה, מולידי האמות ומנהיגיהן, מפני שהלאמיות בבני אדם היא יצירה חדשה, כערך המין בבעלי חיים בכלל. לבסוף אבד כֻּלּוֹ, מתחלה באמות העולם, לפי השתקען בתאות החושים הרגילים והתדבקן בהיותר נַסּוּת שבחושים האלה, ואחרי כן גם בעם ישראל, „ברית עם״ „אור גוים״, שרש הלאמיות ומקורה, מפני דלדול ההנהגה הלאמית שבו והתרכזותה. וכעת לא נדע מענינו עד מה, ממש כמו שהעור מלדה לא ידע ממהות הראיה, ולא החרש מלדה ממהות השמיעה. אולם אף שנעדר, כיום, החוש ההוא מאתנו מכל וכל נשארה ממנו בכל

זאת, עד היום, איזה רשימה והיא מה שיקראו בשפת הקדמונים בשם „רוח־הקדש", שממנה יוצאה נטיה עצומה וכסף־אין־קץ לנסתר וחזק אמונה עמקה בדת במצב נפש בהיר וחי במילואו ובכל מה שלמעלה מן החושים הרגילים, באפני־הרגשותיהם הרגילים. [1])

והנה מהרגשת החושים בכלל, כמו שהיא לעצמה, נדע, כי היא נותנת את האמת, על כל פנים, ואי אפשר בה השקר כלל. אם, למשל, הננו חשים את הארץ עגולה, שטוחה, עֹמֶדֶת, נחה, השמים—ככפה נשענת על עגולת־הארץ ומדבקת לה מסביב, הירח והשמש עגולים שטוחים, קטנים הרבה מהארץ, וסובבים מסביב לה וכו', וכו', וכו' הנה כל ההרגשות האלה וכיוצא בהן, כשהן לעצמן, הִנָּן אמת־ואמונה, כי ככה אני „חש" בודאי ובלי כל ספק. ולהפך, כל אותן השטות השונות שהקימו להן הכוכבנים, מהתבנית של אברכס ובטלמיוס עד תבנית קפרניקוס וקפלר, אינן באמת כלום. כל זה פשוט ומובן עד מאד, שהרי מימי קנט והלאה נתברר לנו למדי, באפן שאין להרהר אחריו, כי צורות הזמן והמקום אינן נמצאות כלל בעצם הדברים, כמו שהם לעצמם, רק הן צורות נוספות מהאדם המקבל את הרגשות־הדברים, ממש כמו הצבע, החם והקר וּכְדֹמֶה להם, שכל צורות ההרגשות האלה אין להן מציאות, כי אם, בנפש האדם המרגיש בלבד ולא חוצה לה, וכמו כן הנן תבניות שטות הנזכרות, שכל עסקן הוא רק בצורת המקום. ולפי שאין הוש בעולם שהרגיש התבניות האלה, כפי מה שצירו אותן בעלי השטות הנזכרות, על־כן אין להן כל זכות להחליט להן את המציאות, וכל עצמן אינן, באמת, כי אם דמיונות החכמים שהמציאון, וכל מעלתן היא אך תועלתן בלמוד החכמה, כלומר: הנן דרכים נוחים וטובים, לבאר על ידן כל הזיונות הכוכבנות בהסברה קלה, פשוטה וברורה ועל ידן יקל לשכל לתפש את החזיונות ולזכרם, מפני שהתבניות האלה הנן מועט מחזיק את המרבה. וזהו כל זכות קיומן בחכמה, — בחכמה ולא במציאות, כי במציאות אין להן להתבניות הנזכרות כל חלק. והדברים עתיקים ויתבארו במקום אחר ביתר באור והרחבה.

---

[1]) פרטי הדברים האלה בבאור מְבֹרָר יבאו במאמרי „עיון בנבואה ובמופתים לאור החקירות היותר חדשות".

ב.

מהצעת הדברים האלה יצא לנו מאליו, כי יען שספורי התורה על אודות הבריאה נוסדו, כפי מה שבארנו למעלה, על הרגשת חוש הנבואה, על כן, אי אפשר בהם השקר כלל והחקירה בהם היא אך למותר וללא תועלת; כן חש הנביא וכן הרגיש, וכל אשר חש וככל אשר הרגיש כן מסר לנו, דברים כהויתם. החקירה והבדיקה, ההקש והנתוח צריכים איפוא, לשות את פניהם אל מול עבר האדמתנות, לְהִוָּכַח עד כמה מן האמת יש בכל הנהותיה, ואבן=הבֹחן לזה, יוצא לנו מכל אשר בארנו למעלה, הלא היא, „הרגשת החוש": כי כל אלה ההנחות וההסכמות בחכמה הזאת, שהננו מרגישים אותן בחושנו, אי אפשר בהן השקר. ולהפך, כל אותם הלמודים והכללים, שלא חש אותם חוש מעולם אינם, כי אם, הסברות ודמיונות של האדמתנים בלבד, שהוצעו בכונה תחלה להמתיק את עניני=החכמה, להסבירם אל האזן בדרך שהיא יכולה לשמוע ובדרך שהיא רגילה לקבל; ולמען קרב את הענינים האלה אל השכל ולהקל מעליו את עבודתו ישתדלו ויתאמצו, ככל האפשר, לבאר את כל אותם הענינים המתחדשים בחכמה, בכל פעם, כיוצאים מאותן הסבות והכחות, שהננו מרגישים בחושינו שיש לנו כעת, ועל פי הקצב, המדה וְהַחֹזֶק כפי מה שהננו מוצאים אותם עתה. אולם אל לנו לשכח, כי כל זה איננו פרי הרגשת החושים, על פי הודאת בעל דין,— האדמתנים בעצמם, שקוראים לכל אלה רק „הנחות", והנם באמת רק ילידי מח האדמתנים וחריפת שכלם בלבד. אכן איך היה הדבר באמת נמנע מאתנו, עד עולם, לדעת זאת בחושינו הרגילים, שיש לנו כיום.

ממה שבארנו עד כה מבצבץ ועולה, מאליו, ההבדל הָעָמֹק שיש בין שני חלקי האדמתנות, הלא המה: „ס ד ר=הברואים ו„ה מ ש ך = הז מ ן". כי בעוד, אשר על ידי החפירות בעמק האדמה, שנעשו בימים האחרונים במקומות שונים, הננו ראים ס ד ר השתלשלות הברואים והתהות היצורים, זה אחר זה, ע י ן ב ע י ן: בשדרות היותר תחתונות, ומזה היותר קדומות, הננו מצאים בהם רק דוממים לבד, בשדרות שאחריהן — גם צמחים ובשדרות העליונות — מלבד הצמחים גם בעלי חיים, עד שבשדרות היותר עליונות ועם זה גם יותר מְאֻחָרוֹת, הננו מוצאים כבר את שרידי האדם הקדמוני; הנה, להפך, ה מ ש ך=ז מ ן המאורעות ההן, ; מד עליו אדם מעולם בחושיו הַמֻּרְגָּלִים, שהננו מוצאים בו

היום. והטעם פשוט מאד, לפי שכל השתלשלות הבריאים זה אחר זה היתה עוד טרם נברא אדם על פני האדמה,— שאת שרידיו הננו מצאים רק בשדרות היותר חדשות בערך השדרות, שבהן נמצא רק בעלי חיים והצמחים לבדם.

כיון שהגענו לזה, כי האדם הוא אחרון הבריאים, מה שמתאמת ויוצא גם מספורי התורה וגם מדרישות האדמתנים, שוב איננו צריכים כלל לכל אותן ההוכחות והראיות שבארנו עד כה למען ברר, כי לקביעות המועדים והזמנים שתקבע האדמתנות להמאורעות אין לה כל יסוד שתסמך עליו, אחרי כי מעולם לא באה הקביעות הזאת-לכלל הרגשות החושים. אולם מעתה יתבאר הדבר לא רק בשלילה לבד, „מפני שאין לה על מה שתסמך", אך גם בחיוב גמור ומחלט: כי כל החלטות האדמתנים בהעקר הזה, המשך המאורעות, הן שקר בלט וכזב גלוי, כי שִׁפְּלוּ את ציור הדברים באפן גס וּמְגֻשָּׁם, מבהיל מאד בהקימם פסל (Fetiche) וישימו אותו בסתר (על פי מליצתו העמֻקה של הזהר).

במה שקדם הזכרנו על דבר מציאת קנט, כי צורות הזמן והמקום אינן נמצאות כלל בהדברים כמו שהם לעצמם, כי אם הן הוספה מבחוץ, מה שתוסיף השגת האדם אל המוחשים בהתקבלם בחושים. בימינו אלה, ימי הבחינה והנסיון, שהכירו בהם לדעת עלוי ההושיות על השגת השכל, ככל אשר בארנו למעלה, יצא גם הענין הזה מרשות הפלספיה והעיון במה שאחר הטבע ונכנס כלו בתחומה של חכמת הטבע הלֻקחת את כל החמר בנינה מהחוש וההרגשה, היא הנפשנות (Psychologie). והיא מחלטת אמנם את המשפט הזה עצמו, של קנט, לא על מוסדות ההקשים וראיות השכל, כי אם על מוסדות של עובדות ומעשים, שנתקימו בעדות החושים ונצטרפו בכור החשבון וההנדסה.

ואנחנו נביא בזה אחדות ממסקנותיה, הנצרכות לעניננו:

א) כי לו נעדר האדם מעל פני האדמה, הנה אז, ביחד עם זה, היה נעדר גם מושג הזמן [1]). ב) בזקנתנו יתראה לנו הזמן יותר קצר מאשר בבחרותנו [2]). ג) לפי נסיונות החכם די-קינסי, התראה לו, אחר בליעת אפיום, על פי רב, כאלו עָברו עליו משמנים עד מאה שנה בלילה אחד.

---

[1]) התפתחות הרעיונות הכללים, ט. רבו .Cap. v, III. II

[2]) שם שם. .I, מאמרים בנפשנות הַמְיֻסָּדָה על הנסיון, ה׳ הֶפְּדִינְג .v, c, 4

עוד יותר מזה: לו נדמה, כי עברו עליו אלף שנים שלמות מיום אחד עד השני; להחוזים בעת חזיונותיהם יתראה להם כאלו עברו עליהם שנות עולם, אף כי החזיון כלה טרם הספיק להתרוקן שעון החול.[1]). ד) למדידת המשכים קטנים מהזמן יש לו, להאדם, בו בעצמו, מדה דקה מאד, כמו שמוכח מהשתות המנגנים במקהלה בפרקי השיר, אולם להמשכים גדולים מהזמן חסרה לו מדה כזאת, פה תעזר לו, להאדם, הרגשה חושית של תנועת איזה דבר כזה, אשר יחשב לו את מהירות תנועתו שוה תמיד (שעון). אכן „א י ך" הזמן, כמו שהוא לעצמו, וכל זה שיתנועע בו, כלומר, מהיר או מתון — את זה אי אפשר להגביל, מפני כי למען זה היה נצרך להשות את הזמן „האנושי" שלנו עם איזה אחר — וכזה אין לנו.[2])

ככל אשר אמרנו על אודות הזמן יצדק גם על דבר המקום. גם הוא, כהזמן, לו אך נעדר האדם כלו, כי עתה היה נעדר גם מושג המקום וגם הוא, כהזמן, במצבים בלתי מְצוּיִם של האדם יתראה לו, אז המקום, כמו מתפשט ומשתרע, ואשר מזה נוכל להוציא משפט נסיוני, כי כמוהו כהזמן, אין צורתו ציור קבוע וַקַיָם, על אפן אחד, בלתי משתנה.

ג.

והנה ידוע, שכל הדברים אשר יאמר עליהם שהם „גשמים" הם רק דברים כאלה, התופסים מ ק ו ם ויש להם תמונות מ ג ב ל ו ת ב ו ומ ס מ נ ו ת ב מ צ ר י ה ן, וכמו כן כל הדברים אשר יאמר עליהן שהם „חמרים" הם דברים כאלה שמלבד שהם תופסים מקום ויש להם תמונות מגבלות בהמקום, כל מה שֶׁיֵעָשֶׂה בהם יֵעָשֶׂה ב ז מ ן מ ג ב ל וּמְקֻיָּם. ובצרפנו את זה להאמור מקדם יצא לנו, מאליו וממילא, כי הגשמיות, והחמריות רק ממחשבות האדם וציוריו תוצאותן, וההבדל ביניהן ובין כל יתר ציורי מחשבות האדם ודמיונותיו הוא רק בזה, כי בעוד שכל דמיונות האדם תלויות הן ברצונו של האדם, ברצותו יעמיד אותם לפני עיני רוחו כמו חי וברצותו יסירם מלפניו, הנה הציורים האלה יצטירו בעל כרחו, בין רֹצֶה ובין אינו רֹצֶה, מפני שהתפתחות האדם והשתלמותו, בהצלחת

---

[1]) שם שם.

[2]) החי׳ קירכמאן בספרו **Katechismus der philosophie T. II, A, II.**

קיום פרטי המין, נטו פתאם מן הדרך, שהתוו להן מקדם, בהוספת חוש אחד על ההושים המצוים לכל בעלי החיים, ופנו להן על דרך הציורים האלה. והם, הציורים האלה, לקחו חלק גדול במלחמת הקיום שלו, עד ששבו להיות לו כאברי-המלחמה, הצפרנים, השנים והקרנים וכל כיוצא בהן, שישנן לכל יתר בעלי החיים. הִתְבּוֹנְנוּתוֹ המדיקה של האדם בחלקי הזמן ובגבולות המקום, היא היא שנתנה לו היתרון במלחמתו על קיומו עם היצורים החיים ועם היסודות הדוממים, ועל כן נקלעו בכל הזיונות רוחו ונקשרו בקשר אמיץ, באלפי נימים ומיתרים בכל תהלוכות חייו, והנם עתה קבועים בדעתו ובלתי מתפרדים ממנו עוד. ומיום ההלו לחשוב ולהתבונן על האפן הזה והתכונה הזאת, שהננו מוצאים אותו כיום, מאז נקבע גם ציור העולם בכלל, רק על פי ציור החמר והגשם ואפן אחר לא ידע ולא יוכל לְצַיֵּר לו. ולא עוד, אלא, אף כל מה שֶׁיְּצַיֵּר לו מכל אשר עבר על העולם ועליו בעצמו, טרם נקבעו בו כל הרגשותיו בדמות הגשם והחמר, לא יוכל לְצַיֵּר אותם עתה, כי אם באותו הדמות עצמו, ממש כמו החולה במחלת הירקות, שגם כל זכרונותיו, שיעלו על לבו מהעבר, מקבלים את צבע הירקות, כפי שמצטירים לו הדברים המתקבלים בחושיו זה עתה. וכבר נודע בזה המשל הידוע של הרמב"ם במורה-נבוכים [פרק ע"ב לראשון].

מאליו מובן, כי כמו, שאם צִיֵּר לו האדם כעת את כל ההרגשות, שהנהו מרגיש עתה, מבלעדי צורות המקום והזמן, אז היו הציורים האלה נחשבים באמת רק לדמיונות לבד וציורי שוא, ולא היינו יכולים ליחס להם כל מציאות בפֹעל, אחר שבאמת כל ההרגשות שהאדם מרגיש בעת החיה, הוא מרגיש אותם אך בצורות המקום והזמן, לא באפן אחר, אשר על כן כל ציור אחר מההרגשות האלה הלא אך מִרְמָה או הפשטה גרידא; כן הוא גם להפך: כל מה שֶׁיְּצַיֵּר לו האדם היום בצורות המקום והזמן, מכל אשר עבר עליו בעצמו ועל העולם כלו, טרם נחלטו בו הצורות האלה להיות לחק ולא יעבר לכל הרגשה, הנה כל ציורי הרגשות כאלה הם רק בדותה ולא יותר, אחר שהוא מְיַחֵס את הצורות להרגשות כאלה, שהיו בטרם נתהוו הצורות ובטרם באו לכלל מציאות.

ואולם באמת לא נקבעו הצורות האלה בחושי האדם בבת-אחת במלואן ובצביונן, כי אם, כפי מה שתורנו הנפשנות, בהתפתחות ובהדרגה

מֻרְכָּבָה: מתחילות משרטוטים דקים, קלושים ומטֻשטשים עד שמכלות בצורות עבות, ברורות ומסמנות היטב במצריהן, ולכל מדרגה ומדרגה, בהתפתחות צורות המקום והזמן, מְכֻוָּן כנגדה, לכל ההרגשות המתקבלות מכל אשר מסביב, ציור אחד, בגון מְיֻחָד לו לבדו. ואשר על כן, כל המערבב את הצורות ונותן תחת צורה מטשטשת, צורה ברורה ומצינת, או להפך, הרי זה בדאי וכבר אין לו לזה, ידיעה נכונה מההרגשות, כפי שנתקבלו באמת בחושי האדם, וכפי שהרגיש אותם האדם בהיותו בהתפתחותו במדרגת הצורה המטשטשת, או להפך. להאמת אין כל הבדל והפרש: גם אם יציר האדם את ההוה בצורת העבר וגם אם יציר את העבר בצורת ההוה, או במלים אחרות: גם אם יציר את ההרגשות בצורה מטשטשת תחת הצורה הברורה, שיש להן, וגם אם יציר אותן בצורה ברורה, תחת צורתן המטשטשת, שהיתה להן אז, בהתקבלן בחושי האדם, שני הציורים האלה גם יחד, הנם שוא ושקר, שניהם כאחד, פגול הם, לא יֵרָצוּ להאמת. ולא עוד אלא שבעקרו של דבר יש יתרון רב להצורה, שיציר את ההוים עתה (צורה גשמית ברורה ומסֻיֶּמֶת) בציורו של העבר (שרטוטי הגשמיות לבד וכמעט שֶׁיֻּכָּרוּ) מאשר להפך. כי לפי, שצורת העבר, בטרם נתעבתה הצורה ונקבעה החמריות הגמורה והגשמיות הברורה, היתה קרובה בכלל, לעצם הדברים, כמו שהם לעצמם, כמו שהם נִתָּנִים בההושים, בלי כחל ובלי שרק, הלא מבאר מזה, שציור ההרגשות בצורת העבר קרוב יותר אל אמתת הדברים הַנִּתָּנִים לנו בהרגשה, ושאותם אנחנו רֹצים להכיר ולדעת, על פי אותן ההרגשות, שנקבל מהם בחושינו. ולכן מובן מעצמו, כי כל מה שמתקרב ציור ההרגשות אל מהות עצם הדברים, הַנִּתָּנִים לנו בההרגשה, במדה כזאת, מתקרבים אנחנו יותר ויותר אל האמת המתבקשת, הלא היא, ידיעת עצם הדברים והכרתם, כפי מה שהם לעצמם. ואולם מצד אחר, ק ל ו ת הבנת המתקבל בהרגשותינו, ב ה י ר ו ת המושגים, ה ק פ ת כלל הענין ו ק ב י ע ו ת ו בזכרוננו, כל אלה הנם מתקרבים רק אז, לתכלית שלמותם, כאשר נְצַיֵּר את הרגשותינו בצורות המקום והזמן בהתפתחותן היותר אחרונה וְהַהוָה עתה, לפי שרק הצורה של אותה ההתפתחות קבועה עתה בשכלנו ורק על פיה פֹּעל השכל וְתֹפֵס את הרגשותינו, וכפי רֹב השמוש בה, כן תקל הפעולה על פיה.

דבר הלמד מענינו, כי האמת וקלות-ההבנה מתערכות זו לזו בערך

מְהֻפָּךְ בכמותן והן שני קוטבי התבונה האנושית, המתנגדים זה לזה כצפון אל תימן, כי כל מה שיתקרב ציור איזה דבר אל אמתת הדבר ההוא כן תכבד הבנתו וכל מה שיתקרב הציור אל קלות ההבנה, כן, על פי אותה המדה, יתרחק מאמתת עצם הדבר. הא למה הדבר דּוֹמֶה? להתנועה בעולם הטבע; התנועה הישרה לצד אחד, על אפן אחד שוה, היא קלה הרבה ואיננה מצטרכת לכל בזבוז עבודה, כי תתקים מאליה, בעבור חזקת־כח ההתמדה (inertio), אבן לעמת זה, הִנָּהּ רחוקה מן המציאות, כי אין בטבע תנועה ישרה, על אפן אחד שוה, מבלי כל שנוי והלוף. וכן היא גם קלות ההבנה, הנוסדה על התמדת הציור והתדמותו אל ענינים אחרים, קרובים אליו בתכונתם. אמנם התבונה האנושית תקלט ציור כזה בנקל מבלי כל עבודה ויגיעת הבשר וְהַמֹּחַ כפי רבות הפעמים שהיה לה עסק בכיוצא בו. אכן, על ידי זה עצמו, היא מתרחקת מן האמת הטהורה שאין עקרה השואת הדברים השונים והתדמותם אל מה שקדם להם, כי אם ידיעת כל דבר ודבר כאשר הנהו, מבלי כל חסרון ויתרון.

ד.

למען תת ציור יותר נכון והשקפה מדיקת על כל אשר אמרנו והראנו עד הֵנָּה, כי כל עקר מציאותם של צורות המקום והזמן הוא רק בְּמֹחַ האדם לבד, נעתיק בזה מאמרים אחדים מדברי שפנהואיר. נושא חזון באחד ממאמריו על הדבר הזה לאמר: לפני היו מונחים שני דברים, שני גופים כבדים, מחטבים בסדר נכון ונחמד למראה, האחד היה קערת אבן ישפה, זר זהב לפיה סביב, וידותיה זהב טהור, והשני — גוף בעל אברים — אדם. אחרי התענגי ענג רב במראיהם החצוני בקשתי את המלאך הנצב עלי להרשות לי, להדור לתוך הדברים האלה פנימה. הוא הרשה לי זה, והנה בקערה לא מצאתי כל ענין חדש להתענין בו, מלבד לחיצת הַכֹּבֶד ושאיפת חלקי חמר הקערה זה לזה, — שאיפה בלתי מובנת לי, אשר תִּקָּרֵא בשפת הַטִּבְעָנִים בשם כח ההתדבקות וכח ההתקרבות החמית. אולם מה השתוממתי בחדרי פנימה בגוף השני! איזה דרך אבחרה, למען ספר את כל אשר ראיתי! האגדות אודות הענקים והנפילים אינן נפלאות יותר. בתוך־תוכו של הגוף הזה, או יותר נכון, לא בכל הגוף כי אם בחלק העליון ממנו, אשר יִקָּרֵא בשם „ראש“,

ואשר בחצוניותו הנהו דֹמֶה לכל יתר הדברים, שיש להם משקל וּכְלוּאִים במקום וכו׳ וכו׳ — מה מצאתי שם? שם היה העולם כלו המשתרע במקום לאין קץ, אשר הכל בו ימצא וזמן לבלי קץ ותכלית, אשר בו הכל יתהוה ותמורת־דברים נפלאה מאֹד, דברים אשר יזכירו לנו את המקום ואת הזמן וגם — מה שיותר מתמיה מן הכל, — אנכי מצאתי שם נכנס ויוצא — אותי בעצמי!

במקום אחר: על אודות השמש והמזלות וכו׳ וכו׳ מבלי עין אשר תראם, ומבלי שכל אשר ישכילם אפשר לדבר במלים, אולם לכח הַמְצַיֵר וְהַחֹשֵׁב תהיינה המלים האלה קולות ריקים.

במקום אחר: לוּ היה ישן כל אשר בטבע שינה נצחת וכמו הצמחים לא התעוררו מתרדמתם לעולם, כי עתה, לא היה כל מקום לשאלה על אודות העולם החצוני.

פה מצאנו לנכון להעיר, למען הרחק כל טעות, כל רעיון שוא וְכל מחשבה כזבת, כי כל הדברים האלה והמאמרים השונים, שהבאנום בשם שפנהואיר, וכן, כל המסקנות שהבאנו אותן מחכמים שונים והזכרנו אותן בשם אומרן — אין הכונה בזה, שהם רק דעת יחיד ויש חֹלְקִים עליהם ומבטלים אותם, או שאפשר, כי באיזה עתיד, קרוב או רחוק, תִּמָּצֶאנָה כל המסקנות האלה לא נכונות, אחרי תגליות חדשות שלא ידענו אותן עד כה. לא מניה ולא מקצתיה! להפך, המסקנות האלה וכיוצא בהן, לא היה אדם מפקפק בהן מעולם. הגרעין והתמצית של כל המסקנות האלה שהזכרנו, היו ידועים לטובי הפלספים מעולם. עקר שבחם של האחרונים, מימי קנט והלאה, ואשר על כן יקרא שמם על המסקנות האלה כאלו הם אביהן — הוא, רק, במה שהצליחו לבטא את המסקנות באפן היותר מְדֻיָק ולהבליטן במבטאים היותר בהירים וברורים עד כי נוכל לנתחן ליסודותיהן שמהם הרכבו ולהוציא מהן גם תולדות שונות, שהיו גנוזות עד כה, מפני אי בהירותן של החקות האלה. וכדגמא הזאת עצמה נמצא גם בחכמות הלמודיות: הלמוד הנודע „מרבעי האלכסון וצדדי משלש הנצב" והמפרסם בשם „לקח פתגרוס" לא היה אדם חֹלֵק עליו מעולם. והיה נודע במצרים הרבה קדם פתגרוס. ונקרא על שמו, אך, מפני שהוא מצא את הבטוי היותר נכון להלמוד הזה והראה אותו בהוכחה היותר מדיקת, עד שהיה באפשר, אחר כן, לְהוציא ממנו תולדות לאין ספרות, שלא נודעו מקדם.

ה.

אחר שנקבע בלבנו ציור הענין הזה לאמתו, ננסה נא עתה להוציא ממנו תולדות אחדות, היוצאות מאליהן בהכרח, מכל אשר דברנו עד כה.

והתולדות מה נפלאות בְּחִדּוּשָׁן, בשנוי-הערכים היוצא מהן לכל מה שנתקבל בימים האחרונים, בחוגים ידועים, לאמת ואמונה, בזרותן לאזן בן דורנו החדש, שנתגדל על דעות מתנגדות להן מן הקצה אל הקצה, ובתמיהתן, במה שלא עמד עליהן איש עד היום, אף כי פשוטות הן עד מאד.

א) חכמת הארמתנות, ילידת לַיֵל ושטת קנט-לפלס הסופרת שנים אין חקר לבריאת העולם, הנה אם היא מצעת את התאריכים האלה רק כדרך (Methoda) טובה ואמצעי נכון, לבאר את כל קורות הבריאה באפן קל ונוח להבנת האדם הַזמני, להבינו הדרך שהוא רגיל להבין, אז היא טובה ומועילה,— טובה ומועילה אך לא אמתית; אכן אם יעלה דבר על לבבה לצעד צעד אחד הלאה, לאמר, ליחס לכל אלה התאריכים והקצים מציאות בפֹעַל ממש, ברגע זו תהפך לא רק לשוא ושקר גלוי ומבאר — מה שהיתה גם טרם זה — אך גם למשאות-שוא-ומדוחים, ומזיקה מאד את האדם, בהוליכה אותו בתהו-לא-דרך. טעמו של המשפט הקשה הזה פשוט ומובן. ט ר ם ה ת ה ו ת האדם,— באדם הקולטרתי הדברים אמורים, — שיש לו כבר מושגי הזמן והמקום בציוריהם הַמְּכֻוָּנִים לציורינו היום, א י ן מ ה לדבר על חשבון הקצים, וכל המחשב חשבון העתים עד לא היו, הרי זה מקים פֶּסֶל — פְּטִישׁ במבטאו של מַרכּס,— וכל המאמין בו הרי זה מאמין באליל שוא תחת אלקי אמת. [1]

לאמר: כי לו היה אדם אז, כי עתה היה נראה לו כל סדר השתלשלות היצורים והמשך הזמנים כמו שמציירים החכמים בספריהם, — זהו רק דמיון החכמים האלה לבד והשערותיהם. ומקומו של הציור הזה, הוא אך,

---

[1]) דבר פשוט ומשכל ראשון, שאי אפשר לזמן להיות קדם מציאותו של הזמן, כמו שכל דבר אי אפשר לו להיות קדם מציאותו. והמאמר „מלמד שהיה סדר זמנים קדם לכן" הוא באמת קשה ההבנה בהבנת האדם הרגילה. ואולי „סדר" זמנים איננו „זמנים". ויש לכל המאמר, לפי זה, כונה אחרת לגמרי.

במח החכמים האלה וְשֹׁמְעֵי דבריהם וְקֹרְאֵי ספריהם, אולם מהוצה לו, אין דבר מכל ההנהות האלה; והאמת היא כי אז לא היה עוד אדם ועל כן גם לא היה במציאות כלום מכל אשר יאמרו.

בדבר הזה שוים המה בעלי האדמתנות ובעלי הקבלה; שניהם עושים הוכחה מן הנראה על האי־נראה (Analogia), מהמושג ע״י החוש על האי־מושג. האחת אמרת: מבשרי אחזה אלוה, לאמר: לציר לנו את הנעלם ממנו על פי חקי היותר נעלם בעולם המוחש, הלא־המה חקי־הנפש. והשנית אמרת: מהנמצא הטבעי על טבע הנמצא לאמר: לציר לנו את הנמצא בכלל, שאיננו נִפל תחת חושינו, על פי חקי הנמצא הטבעי הנפל תחת חושינו. זאת מדגשת את „הנעלם" וזאת—את „הנמצא". ושתי החכמות, חכמה עילאה וחכמה תתאה, כשהושבות הן את ציוריהן, רק, למשל בעלמא, בכדי לסבר את האזן מה שהיא יכולה לשמוע ועל דרך שהיא רגילה לשמוע, הן מועילות, ולפעמים גם יפות ומרעישות, פעמים רבות, את הלב, בעמק רעיונותיהן—כל אחת על־פי דרכה, ובכל זאת, שתיהן, לדבר אחד מִתְכַּוְנוֹת—, ורק משעה שיהלו תלמידים שלא שמשו כל צרכם לחשב את משליהן להפתרון בעצמו—רק משעה זו, מתחיל הפרוד בינותן ושתיהן לא תעלינה לרצון.

ב) שנות הארץ, שנות שטח־השמש ושנות מלא־העולם בכלל, ככל אשר יתראה לעיני האדם, אינן יותר מימות האדם התרבותי, האדם ההסטריתי, על הארץ. הדבר מובן ומתבאר מאליו. על פי כל המסקנות, שהבאנו למעלה, כל העולם כלו יחד עם שטח השמש והארץ הנכללות, כחלק בתוך ההכל, הנה הם, כמו שהם לעצמם, מהוצה להזמן והמקום ולמעלה מהם. חותם הזמן והמקום הונח עליהם באותו הרף־עין, שהבריקו ציוריהם, של הזמן והמקום, באדם התרבותי ונתבררו לו ונתבלטו בהושיו כציור ממשי, הקובע לו מציאות בפני עצמו, ומאותו מעמד (Moment) עבר עליהם מהזמן מה שעבר. להשאלה: „מה היה קדם זה"? אין כל מובן, לפי זה, כמו לשאלות הנבערות „מדוע לא היה האתמול קדם השלשם? „מדוע לא יהיה המחר אחר המחרתים?". המושגים „קדם" „אחר" הנם כלולים במושג הזמן והנם יסודות הרכבתו ואשר על כן, עד אשר לא נקבע הזמן כבריה בפני עצמו, אין גם כל מושג של „קדם" „אחר" כלל. במעמד הזה, טרם נקבע הזמן, המלים האלה „קדם" „אחר" הנן הברות ריקות מבלי כל תֹּכֶן, גל של אותיות, מבלי כל קשור פנימי.

להתולדה הזאת אין עָרוֹך! המופת על חדוש העולם, שחפשוהו הקדמונים ממטמונים, ולא מצאוהו, הנהו עתה לפנינו בכל מלואו ופשיטותו: להעולם אין יותר מזמן היות האדם ההסטריתי. האדם של „תולדות=האדם" בשפת התורה. ומפני מה? מפני שרק עמו, כלומר עם האדם ההסטריתי, ועל ידו, מתחלת מציאותו של הזמן, ורק אתו יחד תופיע צורתו של הזמן, אשר רק על פיה, כלומר, על פי אותה הצורה דוקא, הוא נקרא בשם „זמן", ובאין אדם כזה, לאמר, האדם התולדתי, ואתו יחד הלא יחסר גם הזמן, בצורתו התולדית—, הנה אתם יחד, עם צורת הזמן התולדית והאדם התולדתי, נעדרות גם הצורות האלה של הנמצאים שבהן נכיר את הנמצאים ורק על ידיהן יתודעו לנו הנמצאים, הלא הן: צורות התנועות השונות (כחות המשכים השונים, כחות הדחפים השונים, אור, חֹם וכו' וכו'), שהנן הרכבה מצורת הזמן ביחד עם צורת המקום. כי רק צורת הזמן ביחד עם צורת המקום מוסרות את צורות=התנועות האלה לנו בני האדם התולדתי. איך ומה הם הנמצאים מבלי הזמן? זאת היא שאלה מבלי כל מענה, כמו כל השאלות ממין הזה, שעל אחדות מהן העיר כבר הרמבמ"ן, בהערה למאמר שביעי מספרו מועדי שחר. כל המון המלים שיש לנו, באוצר השפה של כל העמים כלם, לא יספיק בכדי לבטא את מהותן, שאיננה נכנסת כלל בגבול דעת האדם התולדתי. יכולים אנחנו לכנות זאת בשם „מציאות=רוחנית", באשר כי במלת „רוחניות" קוראים אנחנו את כל האי=מובן ואיננו נופל תחת הציור — וגם המבטא „מציאות=רוחנית" יש לו עוד יתרון על המלה „נמצאים" במה שמוציא מכללו את הרבוי, שאין לו כל מובן במה שאי אפשר לנו לצירו בדמיוננו. אכן מה יושיענו זה? אם המלים האלה אינן נותנות לנו כל ציור, ציור שהשכל המצוי של האדם ההסטריתי יתפסהו ויהיה אפשר לו לתת ממנו דין וחשבון מפורט, מה כונתו ומה ירמז במלים האלה, אשר יוציא משפתיו; והלא גם את האחדות לא נבין במה שאין לנו ממנה כל ציור. במצב של נמצאים כזה, נמצאים מבלי זמן, מובן לנו לא החיוב כי אם השלילה, לאמר, כי מבלי זמן אין גם נמצאים, נמצאים במובן שלנו, של האדם ההסטריתי, ואולם הבנת הזמן וצורתו, שעל אודותה יִקָּרֵא בשם „זמן" ורק אל הצורה הזאת כונת המדבר כשמוציא מפיו מלת „זמן", נתהותה ביחד עם האדם של התולדה.—

זהו מה שהננו יודעים ברור, באפן כל כך מבהיק וכל כך מזהיר, מבלי נקודה כהה אחת אשר תעיבנו.

אשר על כן יצא לנו מכלל כל הדברים האלה, כי השתלשלות היצורים זה מזה עד האדם ההסטריתי, אשר שארית היצורים האלה אנחנו מוצאים בשדרות=האדמה הגאלגיות וכמו=כן גם ההשתלשלות הדרבינית, הנן השתלשלות מבלי זמן, ממש כמו אותה ההשתלשלות של „העלות והעלולים", שהניחו קדמוני הפלספים—רעיון זר ומוזר בעיון שטחי—ואמת טהורה ומוצקת אחר עמק העיון.

ואם גם אלפי=אלפים פעמים נשוה את יצורי האדמתנות להיצורים של העת החיה, שהם דומים להם בהרכבותיהם ובתמונותיהם, באבריהם ובפעלותיהם, ונרצה להוציא מזה משפט, כי גם יצורי הגאלגיה, כיצורי עת החיה, ה ת ה ו ו ב ז מ ן,—החלטה כזאת איננה אלא אַנַלָגִיָה בלבד ולא יותר. והאמת הברורה היא כי הזמן יתחיל אך עם האדם ההסטריתי, ואולם היצורים שמהם השתלשל הנם יצורים מבלי זמן. ואם גם נוכיח בהאדמתנות, כי השדרה הסָלוּרית, למשל, היתה קדם השדרה הַדֶבָנִית, ושדרת פחמי= האבן היתה אחריה; ואם גם יראה דרבין באותות נאמנים, כי האדם השתלשל מהקוף, הנה הקדם והאחר האמורים בזה צריך להבין רק במוב הקדם והאחר ב ט ב ע, על פי כונת הקדמונים במלים האלה, אך לא קדם ואחר ב ז מ ן, שזה אי אפשר רק בהיות הזמן נמצא, אבל לא מבלעדו. ובאמת בימים הטובים שעברו, שהיו אז לפלספים תמימים כאלה, שהגדירו את מושג הזמן „מה שסופר הקדם והאחר בתנועה", כלומר, שהם הניחו את הזמן טרם היותו, היה אפשר להם לציר גם את יצורי הגאלגיה בזמן בטרם היות הזמן, אולם עתה, מקנט והלאה, עבר זמנן של דעות כאלה מבלי שוב עוד, זמני האדמתנים וזמני דרבין הנם רק בדותים, (Fictio) סותרים את עצמם ואת יסודות ישטותיהם בהתפתחות=וההשתלמות (Evolution) בהכחישם את השתכללותו הַמַּדְרֵגָה והאטית של מושג הזמן, „ש ג ם ה ו א כ כ ל מ ו ש ג י ה א ד ם, ה ל ך ה ל ו ך ו ה ש ת כ ל ל ה ל ו ך ו ה ש ת ל ם ע ד א ש ר ק ב ל א ת צ ו ר ת ו הַמְּדֻיֶּקֶת ה מ ת מ ת י ת"[1]) שבה הננו, בני אדם התולדתים, מכירים אותו עתה [2]).

---

[1]) ט. דבֹי בספרו התפתחות הרעיונות הכללים I. II, v. Cap.

[2]) רעיון המופת על חדוש העולם „ממציאות האנשים על פני הארץ" היה

ו.

בזה נוכל כבר לגמר את דברינו, כי אין בכחנו להראות בברו גמור, למעלה מכל פקפוק וספק, רק על צד המשלל, כלומר, שזמני האדמתנים הם בדותא בעלמא ולא היו במציאות מעולם, מפני שזה עקר תפקידו של השכל, הנשאר לנו תחת החוש הקדמוני, לברר את צד „המשלל" שבכל דבר של מציאות; אולם מן הנמנע הוא לברר וללבן גם את צד „הַמְחֻיָּב" שבהזמן של ספור מעשה בראשית, כלומר „מהותם" של ששת הימים, אחרי כי יחסר לנו החוש ההוא, ישחש אותם והרגישם ואי אפשר עתה לכל דמיון, גם היותר נלהב, לציר לו אותו הגון המיחד בענינו של מושג הזמן, שהיה נקרא בחוש ההוא בשם „יום". ובכל זאת, כמדמני, שאפשר לנו לתפס, על כל פנים, שרטוטים אחדים קלושים, דקים מן הדקים, שבודאי לקחו חלק, בין יתר היסודות לאין־ספרות, בגון של ה„יום" הטמיר והנעלם ההוא.

. מושג הזמן, כפי מה שבארנו, התפתח והשתלם בהתפתחות האדם ובהשתלמותו במלחמת הקיום שלו, עד באו למדרגת ההשתלמות כפי מה שהוא לפנינו עתה. דבר הלמד מזה, כי היו צורות שונות למושג הזמן, אשר השתנה בכל פעם, פשט צורה ולבש צורה עד באו לצורתו הקבועה עתה. להצורות האלה היו גבולים מְסֻיָּמִים והנם מְסֻמָּנִים היטב במצריהם, עד שיחשבו למינים שונים זה מזה תכלית השנוי.

והנה סבת התרחקות מיני היצורים זה מזה הוא חק מלחמת הקיום, כפי מה שבאר זאת, די־באר, דרבין בספריו „מוצאי־המינים" „מוצא־האדם", ואולם סבת התרחקות מיני הצורות בהזמן, צריכים לחשוב, את חק ס ף־ה הכרה, הנודע בנפשנות בשם „הֹק וֶבֶּר־פֶּכְנֶר", על פי חק זה, כל הכרה שֶׁתִּמָּצֵא בנפש לא תשתנה להכרה אחרת על ידי תוספת הכרה משהו, מאיזה הרגשה נוספת, עד שתבא התוספת לגדל מְסֻיָּם, המתערך בכל פעם לגדל ההכרה שלפניה, כערך הלגרתמוס אל מספרו (s=C. lg. R) ;[1]

נודע גם להקדמונים (עין מורה נבוכים חלק ראשון פרק ע"ד, הדרך השני; כוזרי מאמר חמישי י"ח) אכן מפני שחק ההתפתחות היה נעלם מהם, על כן הלכו בו בדרך הפלפול של העדר מספר אין תכלית לו, המסכסך וערפל חתולתו, בעוד, אשר לפי מה שמתבאר לפנינו הנה המופת ברור הוא ונוסד לא על פלפול, כי אם, על הנסיון והבחינה בטבע נפש האדם וכשרונותיה.

[1]) עיין למשל בספרו של וילים ג'מס Text Book of Psychology cap. II,

ורק אז יודע לנפש כי יש איזו הכרה חדשה לפניה, הַמְשֻׁנָּה מההכרה הראשונה שהיתה לה עד עתה. ומזה יצא לנו, כי הכרות הנפש אינן מתדבקות, ההולכות ונמשכות ממשהו אחד למשהו שני מבלי כל גבול מְסֻיָּם ביניהן, אך להפך: הכרות הנפש הן אישיות נפרדות הנגבלות במצריהן ונבדלות היטב זו מזו. וכל אחת ואחת נעשה, כפי מבטא הַמְקֻבָּלִים הַמְדֻיָּק׳ קומה שלמה בפני עצמה.

והנה אף שאי אפשר לנו עתה לעמוד על אפין של צורות הזמן האלה, הננו יכולים בכל זאת לדעת את יסודותיהם. צורת הזמן, כפי מה שהיא נודעת לנו כעת, מרכבת היא משני יסודות שונים, הלא המה: ה ר ג ע ו ה ה מ ש ך. ההמשך בעצמו איננו יסוד פשוט, כי אם הרכבה יוצאת ונמשכת מפעלות כשרונות הנפש היותר גבוהים בסלם־ההתפתחות והם: ההפשטה, ההשואה וההצטרפות. הכשרונות האלה ימצאון רק באדם העמד כבר על מדרגה היותר גבוהה במדרגות התפתחות־האדם התולדתי. להזמן, בטרם היות האדם התולדתי, היה חסר לו, לפי זה, "יסוד ה„המשך" והיה כלו רק „ר ג ע י ם". כעין דגמא לאפיו של זמן כזה, הבלתי מובן ואי מְצֻיָּר כלל להאדם התולדתי, אפשר למצא בנפש הילד מיום שיתחיל לעמוד על דעתו עד היותו בן שלש שנים לערך. ומזה אפשר לנו לדון גזרה שוה, על פי החק שה ת פ ת ח ו ת ה י צ ו ר ה פ ר ט י ו ה ה ת פ ת ח ו ת מ י נ ו ד ו מ י ם ז ו ל ז ו (Ontogenie et Phylogenie), על מציאות מין זמן כזה בטרם היות האדם התולדתי. ומה נפלא שככה נסמנים באמת הימים הנזכרים בספור מעשה בראשית שבתורתנו בתור ימים של רגעים, ימים של ויהי „ערב" ויהי „בקר", כלומר, לא ימים של המשך „יום" ושל המשך „לילה" כי אם ימים של „ערב" ושל „בקר" בלבד, הדבקים יחד מבלעדי כל המשך של זמן אחר ביניהם. ולא עוד אלא שגם הימים בעצמם אין אחד מהם ד מ ה לחבירו וגם בינם לבין עצמם אין כל דמיון להם, כי כל אחד הוא מין בפני עצמו ולו צורה בפני עצמה. וכל זה מסכים מאד עם כל מה שיצא לנו מצד העיון.

מספר מיני צורות הזמן כאלה, שהשתלמו ביחד עם צורות המקום עד שנקבעה הצורה האחרונה לְקִיֶּמֶת ועֹמֶדֶת כיום הזה, אין כל מבוא לשכל לדעת זאת, כי ידיעות כאלה הן רק נחלת החוש לבד ואין לזר חלק בהן, והדבר תלוי בגדל ההרגשות על פי החק של ובר־פכנר. והחוש

שהרגיש אותן, לפי ספור מעשה בראשית שבתורתנו, מסר לנו כי הן שבע במספר.

א) הכרת ההבדל הראשונה שבין החשך ובין האור ואשר גם עתה הננו ראים עוד, שזאת היא ההכרה הראשונה הבאה לתינוק אחרי הולדו.

ב) הכרת המרחק שבינינו ובין העצמים שמסביב לנו. הכרתו של המרחק הזה חסרה גם כן לאדם, גם היום, בהתחלת הכרתו את העצמים שמחוצה לו, כמו שהננו ראים בנסיון מהעורים מלדה בסבת דק שבעיניהם, שכאשר יוסר אחרי כן הדק הזה על ידי נתוח הרפאים ויתפקחו, יתראה להם, בזמן הראשון להתפקחותם כמו העצמים שמסביב להם נוגעים הם בעין, מבלי כל אמצעי, ורק אחרי שיתרגלו בהרגשת הראות יתחילו לחוש את המרחק שבינם ובין הדברים שהם ראים.

ג) הכרת ההבדל שבין הים ובין היבשה ועם זה יחד הכרת ההבדל שבין הדומם ובין הצומח.

ד) הכרת העצמים השמימים, שאי אפשר להשיגם מפני שבאמת הם רחוקים מאד מאתנו (ברקיע השמים). הכרה זו היא גם כן אחת ההכרות החסרות לאדם בתחלת הכרתו, כמו שהננו ראים, למשל, בתינוק, שכשמראים לו את הירח ואת הכוכבים הוא מושיט את ידו לקחתם, או מבקש שיתנום לו.

ה) הכרת היצורים שבמים ושבאויר, כי טבעם, טבע החיים, נבדל מן טבע הדברים הסובבים אותם, שאין בהם טבע החיים.

ו) הכרת היצורים שביבשה ועם זה יחד, הכרת ההבדל שבין בעלי חיים ובין האדם. כי הכרות ה' ו' הן היותר אחרונות — נראה ממה שהפראים מיחסים גם להדוממים חיים ורצון וגם שכל [1].

---

[1]) צריכים להעיר בדרך כלל, שההכרות של האדם בתחלת הבריאה, שאנו מוצאים דמיון להם בהכרות הראשונות של התינוק, בהכרות העורים שנתפקחו ובהכרות הפראים שבימינו, כל הדמיונות האלה עשויים רק בכדי לסבר את האזן בדרך שהיא עשויה לשמוע ולא יותר, שהרי האדם הזמני כבר יש במוחו רשימות מצורת הזמן הקבועה הבאה לו בירושה, כנודע, מה שהיה חסר לאדם הראשון.

ז) צורת הזמן האחרונה, הקבועה עד עתה.

פה יש לנו להעיר על דבר נפלא אחד, כי בעוד אשר ביחס למלחמת הקיום של האדם הלך האדם הלוך והשתלם, כי ככל אשר נתבררו לו ידיעותיו ונקבעו תחומיהן המדיקים, כן ביתר שאת וביתר עז היתה ידו על העליונה במלחמתו עם איתני הטבע ועם כל אשר מסביב לו; כן להפך, ביחס הכרותיו את הדברים כמו שהם לעצמם, הלך הלוך והתרחק מן האמת הברורה וכל השגותיו הלכו הלוך והתגשם.—וההכרה היותר אחרונה שלו, שעל פיה השתלם ויצא מתורת החי לתורת האדם, הנה יציאה זו, הנראה לנו כמעלה יתרה ומדרגה מאד נעלה היתה ביחס להכרותיו את הדברים כאשר הם, הירידה היותר גדולה; וכפי מבטא ספר מעשה בראשית שבתורתנו, הכרתו של האדם את הטוב ואת הרע היא היא שהטרידתו מגן העדן.





סוף דבר.

ממוצא הדברים הנ"ל הננו יכולים להוציא את המשפטים האלה:

א) ענין הבריאה הוא השתכללות צורות הזמן והמקום על פי כח נסתר ונעלם, בדעת האדם והכרתו[1]. ואל יהיה דבר זה קל בעינינו, כי מבלעדי הכרת האדם אי אפשר לדבר גם על דבר „האין=המחלט", אחרי שהאין הוא רק צורה ידועה מהכרות האדם. ולא עוד אלא שעל פי עמק

---

[1]) ובזה סרה תלונת אחד החכמים הגדולים באמרו: המבטא של תורת משה „ויהי אור" איננו נכון על פי ההיותנות (Physiologie). האור נהיה רק אז, כאשר נקודת העין האדמה הראשונה של חיות-היציקה הבדילה, בפעם הראשונה, בין האור ובין החשך (עין ספר דברי ימי המטריליות להחי' אלברט לַנְגֶה חלק שני I. II. מה שמביא בשם דֵי בו רֹמָן). אולם באמת כל ענין הבריאה הוא השתכללות צורת הזמן בידיעת האדם והכרתו, כמו שבארנו, ולא רק, שאין ספור מעשה בראשית שבתורתנו מדבר מאשר קדם החיים בכלל, כפי שנדמה להח' חנ"ל, מפני ש„קדם" כזה הוא רק בדותא בלבד, כמו שהראנו, אלא אף גם איננה מדברת מאשר „קדם" האדם, מפני הטעם הזה בעצמו, כי „ק ד ם" כזה הנהו רק בדותא ולא יותר.

החקירה, צורת=האין היא יותר מרכבת מצורת הישות [1]) וצורת הישות קדמת בטבע לצורת האין, לא כמו שנראה, לכאורה, בתחלת העיון להפך[2]).

ב) בששת ימי הבריאה, שצורות הזמן והמקום לא היו על אותו האפן שהננו מכירים אותן עתה, אז גם הברואים כלם לא היו מתגלים באותו האפן שהם מתגלים עתה. ולפי שהברואים בצורותיהם העתיות הננו קראים אותם בשם „גשמים", עלינו על כן, לקרא את הברואים בצורותיהם שהיו להם בששת ימי הבריאה בשם „רוחנים", כלומר, שאין לנו, עתה, כל מושג מהם, על דרך האמת; והם מתראים, עתה, בעיננו כמו סתרי פליאות נשגבות. וכפי המבטא של ספור מעשה בראשית שבתורתנו, המצב הזה הוא מצב האדם הראשון בגן עדן; ואך בהגרשו מגן=אלהים זה ושומרים שתו עליו את הכרובים, סמל צורת המקום (כמו שהננו ראים שהכרובים הם נושאי הכסא) ולהט החרב המתהפכת, סמל צורת הזמן, אחרי כן, כשנגרש גם מעדן, בחטא קין, בהקבע בדעתו והכרתו צורת התנועה (נע ונד תהיה בארץ, וישב בארץ נוד קדמת עדן) — רק אז מתחיל הזמן בצורתו הקבועה בהאדם של תולדות האדם . . .

יחס האדמתנות והדרביניות לספור מעשה בראשית שבתורתנו בולט עתה, וברור כשמש בצהרים!

רגילים אנחנו, בעתים האחרונות, לשמוע על דבר „פשיטת הרגל של החכמות", שלא נתנו לנו מה שחכינו לקבל מהן. האמת היא, כי לא החכמות פשטו את הרגל כי אם התלמידים שלא שמשו כל צרכם אשר זיפו שטרות בשמן ולוו על חשבונן יותר ממה שנצטוו וממה שעלתה על לבן, של החכמות עצמן. החכמות יפות הן, אלא שהחכמנים מנולים אותן. „זאת חקרנוה כן היא שמענוה ואתה דע לך".

שם-טוב גפן.

יפו. ג. טבת. התרס"ט

---

[1]) עין בְנִם בספרו שטת הפלספיה חלק ראשון .II, 4.

[2]) עין בספרי תורת הממדים לאין ספרות, ב. (הנדפס בהכרם התרנ"ז הוצאת גפן).

תלמים.

א.

מהות הכפירה.

ישנם מדעים שהם נחוצים ונדרשים מאד לאדם וישנם כאלה שאינם נחוצים לו הרבה או שאינם תופסים אצלו מקום כלל. אבל מיעוטה של תפיסת המקום אינו נוגע כלל לעצם המבוקש המדעי מצדו האביקטיבי, ואין להביא מזה ראיה על גדולת או פחיתות הערך של המבוקש המדעי כשהוא לעצמו.

למשל: אפשר מאד שלא יתענין האדם לדעת אם האמת היא כשטת התכונה הישנה, שסברה שאין כאן אלא כדור ארצי אחד העומד במרכז וגלגלים וכוכבים עוטרים אותו. או שהאמת היא כשטת התכונה החדשה, שכדורנו הוא רק אחד מרבבות אין מספר נקודות שמימיות, המשוטטות במרחב אין קץ בין המון העולמות, שהולכים וכלים ובין המון העולמות שהולכים ונוצרים. אבל מזה שאין הרבה בני אדם מתענינים בחקירת הענינים האלה אין ראיה שהחקירות ההן קלי הערך המה, ושהכל אחד אם נחזיק בשטה זו או בשטה האחרת. אבל זאת אי אפשר לכחד, שנחיצות הכרת האמת בענינים האלה אינה כל כך מורגשת אצל רבים, וע"כ אנו רואים שגם בעת אשר טעו בני האדם לפי מזבנגו עתה להחזיק בשטה הישנה לא הזיקה הטעות ליתר המחשבות וארחות החיים: המשוררים שרו, והפלוסופים הגו, והחיים הלכו בדרכם.

ולהפך יש ענינים מדעיים, שלפי ההשקפה השטחית אינם כל כך גדולים, ומכל מקום הם נוגעים לאדם לפנימיות חייו, עד שהוא קשור בהם בכל כחותיו ומבלעדיהם אין חייהם חיים.

כל ענין מדעי, שמאיזו סבה אין לו דרישה אצל בני האדם,

ואז־הדרישה הגיעה לידי מדרגה גדולה, הרי הוא נחשב כאלו אינו. ובלשון הרגילה היכולה להתלבש בספרות — יקרא לזה שלילה והעדר, או כפירה.

וכך הוא הענין של ידיעת האלהות.

בעמק הנשמה האנושית גנוז הוא הגרעין שהוא מקור הניצוץ של האורה הנשאה, שהיא מוצאה את נחלת החיים ביסודה הנצחי. לכן ידעו מעולם בני האדם שהידיעה ע"ד האלהות במובן המלא והטהור נוגעת להם מאד. אין לך עם שלא דרש אחרי ידיעה זו תיכף כשהגיע לידי מדת התפתחות ידועה, ואין לך עם שהיא לא חדרה בו בדרכי חייו הרוחניים והמעשיים.

ובאו חלוצי הכפירה ואמרו, שאין הענין האלהי נוגע כלל לאדם, כי החיים יכולים ללכת כסדרם בחומריותם ורוחניותם גם בשעה שיסיחו בני האדם את דעתם מכל אלה הענינים וממה ששייך להם. וממילא ההתענינות, בזה הוא לדעתם עמל סותר וגם מזיק — וכשנחדור לעמקי ההסטריה נכיר, כי זו היתה באמת מגמתו של אפיקור ומזה יצאו כל התולדות והשיטות של מהזיקיה.

אמנם מקצת אמת יש בדבר. הרבה בני אדם ישנם, שמצד עצמות אופיים אין הענין האלהי נוגע להם כלל, ואם ימשכו לחוג זה ע"פ ההרגל או המסרת המושפעת מסבות מסבבות יפסידו לעצמם יותר ממה שיועילו. בולט הוא ביחוד דבר זה במה שנוגע לקבוצים חברתיים ידועים. אומה שעל פי טהרת מציאותה יהיה הענין האלהי נוגע לה כמעט שלא נראהו; ע"כ כל מה שישתחררו העמים יותר מהיחש הרוחני, האמוני והמטפיזי בכלל, יותר נוח להם לפתח ולשכלל את חייהם. כי מעולף הוא הרבה ניצוץ האורה המלאה של האנושיות וכל כך עבות הן מעטפותיו עד שהן מחשיכות יותר ממה שהן מאירות. הנקודה האחת של האנושיות, שהטבעיות של התביעה האלהית נמצאה בה בעצם רעננותה ובהירותה, היא בישראל, „גוי גדול, אשר־לו אלהים קרובים אליו". המדע והרגש האלהי נוגעים אליו בכל מציאותו לכל חייו, לא יוכל רגע להסיח מהם את דעתו, ואי אפשר לו למצוא אשר בנקודה אחת מהחיים מבלעדו, ורק הוא יוכל להביא את האנושיות כלה לידי מדרגה זו, שתמצא גם היא את אשרה באותו הנצח וההוד, שהגרעין היותר פנימי, שהוא עיקר נשמתה, שואף אליו.

על כל פנים למדים אנו, שע"פ ההכרה הפסיכולוגית נקרא בצדק

את הנכריות של העולם מהצורך של המדע והרגש האלהי בשם שלילה. נכריות זו, כשהיא מתגלמת באותיות ומהשבות, היא אומרת: אין אלהים. ובאמת „אין אלהים בכל הארץ, כי אם בישראל" המציאות המדעית האוביקטיבית תמצא את ערכה רק כפי המדה, שהצורך הסוביקטיבי מתגלה, וזהו תלוי רק באותן האופנים, שֶׁיִּגָּלֶה בעולם השלם והמשכלל האופי של ישראל.

„ותמלך אתה ה' לבדך על כל מעשיך בהר ציון משכן כבודך בירושלם עיר קדשך, ככתוב: ימלך ה' לעולם אלהיך ציון לדר ודר הללויה".

סוף דבר: יכולים אנו להקשיב במנוחה את השלילה העולמית, המתפשטת ע"י התעוררותו של הנקדות העצמיות של העמים, וככל אשר תוסיף שלילה זו להגלות בכל תנאיה, כך נוסיף אנו לדעת ביותר איך לגלות ברהבה את העצמיות שלנו.

„שבטי יה עדות לישראל להודות לשם ה'".

ב.

כיצד מבקרין?

כל ספר, כשהוא לבדו, מגלה רק חלק מצמצם וקטן מהרגש או השכל, וכדי לדעת את ערכו האמתי אפשר רק כשמוצאים את הקשר שבינו ובין הכלל כלו.

וביותר יהיה ניכר היתרון והשלמות, כשמתחבר שפע של ספר השוב אחד עם איזה ספר השוב אחר, הנראה כעומד בנגוד אליו, שרק הנגוד הזה, כשהוא בא לידי התחברות הוא מביא לידי שלמות, שהאחד משלים את חברו.

ואת הדבר הזה אנו צריכים תמיד לשום על לבנו, כשאנו מדברים על דבר ספרינו הפנימיים, שרק אז תראה היהדות בשלמותה, אם נשקיף על כל ספר וספר כעל אחת מאבני היכל גדול שכלן מתחברות יחד לבנין אחד ענקי ושלם, כי אעפ"י שיש ליהדות צדדים שונים, הרי היא באמת חטיבה אחת: "אלו ואלו דברי אלהים חיים", ורק אז תביא השפעת הספרים ההם את ברכתם הַמְּרֻבָּה.

ואולם החבור וההבאה לידי הרמוניא דורשת כשרון, אמון=רוח וביותר — עמל ומנוחת הדעת, הבאה ע"י עסק של קביעות והרגל של חנוך יפה באהבת הדעת, אהבת ישראל, אהבת תורה ואהבת שמים.

בכלל, בסדרי הלמודים צריכה להיות הידיעה המקפת והכוללת קודמת ליצירת הדושים „ילמד אדם תורה ואח"כ יהגה", ומכל שכן ביחש הכתיתה וההריסה ע"י כלי זיינה של ההתנגדות והבקרת, שראויה לצאת רק אחרי הידיעה העמוקה והברורה, הנקנית רק בסבל רב ועמל גדול. „הסכת ושמע ישראל—הס, ואחר כך כתת", והידיעה הרבה גם היא אינה מספקת, אם לא יִלָוּוּ אליה גם שאר המעלות המוסריות, שמבלעדן אי אפשר לה להאמת להתגלות.

וכל אלה אי אפשר למצוא באותם הבאים כאורחים אל הטרקלין הרוחני שבתורה, אורחים שאינם מתקשטים כלל כשהם נכנסים, כי הטרקלין הרוחני המכֻבד והנקדש הזה נחשב בעיניהם כאיזה פונדק, שכל הולל ופוחז יכול להכנס בו ברפש שבסנדליו וברבב שעל בגדו ובכל זוהמת החיים שבגופו ונשמתו.

וכך הביא העדר הקביעות וההכנה במקצוע הרוחני שבתורה לידי שברון נורא! מעוט העסק והעראיות גרמו שאין הענינים כלם מְקֻפָּלִים זה עם זה, ואין להם קשר יחוסי, הראוי לקומה רוחנית שלמה. הרעיונות הולכים בודדים ותועים, כל אחד מושפע רק מאיזו פנה בודדת מספר מיוחד, או, במלות יותר מדויקות, מקטעים של ספר מיוחד, והספר עצמו יורד ומתבודד הוא עם ירידת הרעיון והרחקת המחשבה מעל לגבול הרוחני. „האומר שמועה זו נאה ושמועה זו אינה נאה, עליו נאמר: ורועה זונות יאבד הון, שהוא מאבד הונה של תורה" (עירובין) — במלא המובן נתקים בזמננו, במה שנוגע לצד הרוחני שבתורה.

ואותו החוג של המורגלים באמונה, בתורה ומצות, אלה, שמהם היו ראוים ונאים להיות כבני=בית בטרקלין הזה, היודעים הם ליהנות ולהנות מזיוו של הטרקלין? מביטים הם באימה יתרה—לא כבן פלטין היודע את ערכו, אלא כבן שומר החצר שנהנה מחיצוניותו של הטרקלין ורעיון לא יעלה על לבבו שלו נאה ויאה דוקא להכנס פנימה. וכה נשארת דריסת הרגל בפנימיותו של הטרקלין רק לאותם עזי הנפש הבאים לתוכו בכל הזוהמא והחשכה התועבה וגסות הרוח שלהם והם מראים לבני עמנו, כביכול, את המאור שביהדות.

ומי יוכל לדבר עם עזי נפש אלה ע"ד השלמתה של שטה אחת בחברתה, ע"ד הכללות העליונה של כל חזיונות היהדות איך הם מתאימים זה לזה ושדוקא מכל הרועים יחד תצא תורה ואורה!

הם יודעים, למשל, שהרמב"ם דורש בשבח השכל וההכרה וריה"ל בשבח הרגש והפיוט. ואם כן הם „שני כתובים המכחישים זה את זה". ויש רק ברירה אחת להשפיל את האחד ולרומם את השני, כמובן במדת הרוממות הדלה, שפעוטים כאלה יכולים לרומם, שההלל שלהם מלא באמת חרפות וגדופים ואין טובתם שלמה.

בקרת כזו אינה מועילה כלום להבנת עמקי מחשבותיהם של צדיקי עולם ההם, אלא מחשיכה את הוד זהרם. אם חזיון אחד נתגלה, למשל, בספר ה„מורה" וחזיון אחר בספר ה„כוזרי", כל אחד הוא אמנם עולם שלם ומאיר כשהוא לעצמו, אבל להבין את כל גדלם ורוממותם אפשר רק אז, כשהם „מקבלין דין מן דין" ומתכללים יחד. ולאו דוקא שני המאורות הגדולים האלה, כ"א כל המאורות הגדולים עם הקטנים, הנגלים והנסתרים, כלם יחד צריכים שיזהירו כזהר הרקיע על אופקה של היהדות. רק אז יֻבַּע לנו נגהם, ורק אז נוכל בגדל נפש להוסיף מה שבכחנו להוסיף ע"פ טעמנו ומדת תרבותנו, ואז תהיה הוספה שלנו בעבודה הספרותית באה להשלים את הבנין הגדול, שבנו נביאינו וחכמינו מדור דור לעדי-עד.

אברהם יצחק הכהן קוק.

יראת חטא.

ציור.

במושבה א. היתה אספה רועשת.

כל אכרי הכפר באו להתיעץ יחד ע״ד השערוריה הנעשה היום...

שנים מהערבים ירו בשומר העברי ויפצעוהו.

הרוצחים ארבו לו תחת הגבעה וכשעבר עליהם השומר ירו בו ואיש לא ראם, מלבד הנפצע.

והנפצע מכיר את הרוצחים, כי המה בני בריוני, שכמה פעמים גנבו מהמושבה סוסים, פרות.

ועל פי החק המושל בארץ אין הוכחות ועדות של הנפצע מתקבלות, אלא עדות של שני עדים.

את הרוצחים הושיבו אמנם במאסר, אבל אין ספק שיוציאום מהרה לחפשי, כי אין מעיד עליהם.

וכשיצאו לחפשי בודאי עוד תגדל חֻצפתם ויוסיפו להתנפל על האכרים לחמסם ולשדדם.

הרבה התוכחו ודנו בדבר הזה, וסוף, סוף נתפזרו איש לביתו, מבלי מצוא עצה הגונה. נחלט רק לשלוח שנים שתדלנים ליפו, אעפ״י שכלם ידעו שאין שתדלנות בענין הזה מועילה כלום...

נשארו בבית רק שלשה אנשים. אחד הוא אדון הבית אכר זקן ותלמיד חכם. והשני בינוני כבן ארבעים, שזה לא כבר קנה לו נחלה במושבה וחשב להתעסק בעבודתו במנוחה, והשלישי צעיר כבן עשרים, בעל עינים לוהטות ולב חם ואיננו נחת מפני כל. מכבד הוא מאד את הכה, ורוצה לראות את עמו איתן ותקיף.

— אין לנו דרך אחרת, אמר הצעיר, אלא ללכת ולהעיד. העצות ששמעתי פה רוח ישאן, הבקשיש והשתדלנות הם רק משחיתים את יופים של אלה, שגורלנו עכשו בידם, והועל לא נועיל בזה מאומה, הן אנו

יודעים בברור כי הרוצחים הם סלים ואחמד, אחרי שהנפצע ראה אותם בעיניו, ואנו יכולים לסמך עליו שלא טעה בפרט שהאחים הללו ידועים לנו מכבר לגנבים ורוצחים. על כן אנו צריכים למד להם במדה שהם מודדים לנו. אל נא נהיה חסידים יותר מדי. צריכים אנו להגן על עצמנו בכל האמצעים שישנם בידינו.

נלהב אתה יותר מדי, אמר הזקן, — דברים כאלה אסור לעשות והם בודאי לא יביאו גם תועלת.

—מפני מה אסור ? קרא הצעיר בהתלהבות ועיניו הפיצו זיקי אש.— היראים אתם עון שבועת שוא ? מאיזה צל של עברה אתם מתיראים ? אמנם פחדנים אתם, מוגי לב תמיד ובשביל זאת הנכם נותנים את המושבה בידי רוצחים להרג ולהשמיד. אם כך נתנהג עם הערבים אז גם שארית לא תהיה לנו. לפניהם כל הדרכים פתוחים וכל האמצעים כשרים, אם הפעם יצאו הרוצחים לחפשי יגדילו את הרציחות שבעתים עזים ומחצפים נגד כל אלה המתנהגים עמהם ביושר ובצדקה. אנכי הולך הראשון להשבע, מי עמי ?

— אנכי הולך,—אמר איש אחד כבן ארבעים בקול חרש.

האיש הזה—יעקב שמו—הוא מן החלוצים הראשונים, ובכל זמן שנפלה תגרה בין הערבים ובין בני המושבה, היה הוא יוצא ראשון להגן על אחיו, וכבר נפצע לא אחת ולא שתים.

—לשבועת שוא ?—אמר איש אחד היושב על ידו בתמיה.

—ומה בכך ? הלא מותר לחלל את השבת במלחמת הגנה ובמה שבועת שוא חמורה מחלול שבת ?

— אנחנו לא נפריע בעדם. אם הם רוצים ללכת, ילכו.—ענו אחדים.

—אל תלכו ! קרא אהרן, הזקן שבמושבה—איש גדול בתורה וביראת שמים.

—בודאי מצא איזה סעיף בשלחן ערוך, האוסר לעשות כדבר הזה, אמר הצעיר בעזות.— אנהנו איננו נזקקים למה שכתוב בשלחן ערוך שלכם . . . אתם עבדים נרצעים להספר, ואנהנו הצעירים רוצים להיות חפשים . . .

—רתהנות ועזות אינם כלל סימני חפש, אמר הזקן,—צריך לעשות הכל במנוחת ושלות הדעת, בשעה שהאדם חפשי מהתרגשות, הבאה

מאיזה מקרה פתאמי. ובשביל זאת אנו מתישבים תמיד במה שכתוב ב„שלחן ערוך" שלנו, שנכתב בדעת שוקטה וחפשית, בהסכמה לתכונת עמנו היותר פנימית.

אבנר ויעקב הלכו עזתה אל מקום המשפט.

מתחילה הלך אבנר שמח וטוב לב. נשקו עליו ורוחו אמיצה, ואין צל של ספק בקרבו, כי הוא הולך לעשות את הטוב והישר. הוא כבר סדר עם חברו שלא יכחישו זה את זה.

ויעקב הלך כמו נגרר אחרי אבנר. הענין מצד עצמו איננו כלל נעים לו, אבל אחרי שהבטיחה ללכת ולהשבע ע"פ השפעת אבנר, הנהו הולך לקים את הבטחתו, מבלי חשב הרבה. „חרטה אינה מעשה סוחר"...

אולם אבנר, זה הצעיר הרותח, ככל אשר הוסיף ללכת, וככל אשר התקרב יותר ויותר אל העיר עזה, כך הוסיף הספק להרס את החלטתו שהחליט אז בודאות גמורה.

ככל אשר הלכה השעה וקרבה, שבה יצטרך להשבע, כי בעיניו ראה איך אחמד וסלים ירו בשומר העברי, כך התחיל יותר ויותר לפקפק, אם רשאי הוא לעשות זאת.

אמנם ל„שלחן ערוך" הוא איננו נזקק, אבל יש דברים שהיהודי אינו יכול לעשותם אעפ"י שאינו נזקק ל„שלחן ערוך".

הוא מצא כי יקשה ממנו מאד לפתח פיו ולהוציא שבעת שקר. הוא אינו יודע בעצמו מדוע, אבל השבועה עמדה כנגדו כאיזה מלאך־חבלה, גדול, שחור ומזוהם, והנה הוא מניח את כפו הכבדה והמזוהמת על שכמו של אבנר, מתַיך לו ואומר: שלנו אתה, שלנו!...

והוא מרגיש כי היד המזהמת של מלאך־חבלה זה מכביד עליו כאבן עפרת ולוחץ את נשמתו כמו בצבתי ברזל...

שבועת־שוא! איזה מעשה מגֻול היא, עברה שאין לה כפרה עולמית! האדם מוציא איזה דברים בהבל פיו, וההבל הזה בא ומפעפע בתוך כל האברים, מזהמת את הנשמה...

—אבל הוא צריך להגן על המושבה? מה יעשה אם הערבים הם פראים, ורציחה בעיניהם כצחק? ומה המה עושים הערבים? האם המה אינם נשבעים לשקר? ועל לב אבנר עלו זכרונות ממעשי הערבים ואיך הם כמה פעמים נשבעו לשקר. ואיך נתקים אנחנו, אם לא נעשה כמוהם?

—אבל איך נעשה כמוהם ואנו איננו יכולים כבר? הם מתנפלים על האיש השוקט היושב לבטח עמהם וגוזלים ופוצעים אותו. ואנחנו—האם יכולים אנחנו להתנפל עליהם ולגזל ולפצוע אותם? הם גונבים, ואנחנו—היכולים אנו לגנוב?

—ומי יודע אם באמת אחמד וסלים ירו בו? אולי באמת ירו אחרים והפצוע את המורים לא ראה, או מפני הפחד והבהלה לא ידע מה שראה. מי יכול לסמך על הדבר הזה?

—למה הורדת את ראשך?—שאל יעקב את אבנר.

— עם אמלל אנו, ענה אבנר— חושנו המוסרי מפֻתח יותר מדי ואנו אנוסים לשבת בין פראים חסרי=מוסר. אני איני יכול עוד ללכת להשבע,— הבה נשובה.

—הבה נשובה, אמר יעקב.— אנכי גם בראשונה לא חפצתי כל כך ללכת, אלא שנמשכתי אחריך, ועכשו אם אתה מתחרט— מה טוב.

—נו, נשבעתם? שאל הזקן בראותו את אבנר שב.

—לא נשבעתי, שבתי כך. ענה אבנר במרירות.

—מדוע? שאל הזקן.

—צדיקים אנו הרבה, כשבאים לעשות איזה דבר טוב, מפחדים אנו מחשש עברה. זאת היא ירשתנו, סבל ירושתנו, שאיננו יכולים לפרק מעל צוארנו—ענה הצעיר בלעג מר.

—ואתה מצטער מזה? אל נא, חביבי, תצטער—אמר הזקן. זאת היא תכונת נפש עמנו, שה' בחר לו לנחלה, ובעד הסגולה הזאת הוא סובל בשמחה ובענג. סובל זה אלפי שנים ונכון לסבל, עד שישפך ה' את רוחו על כל בשר.

א. ז. רבינוביץ.

אַחְדוּת וּשְׁנִיּוּת.

(משיחתו של מרן הרב **אברהם יצחק הכהן קוק** שליט"א)

הרוחניות, מלבד עדניה הגדולים לאין תכלית כשהיא לעצמה, היא נותנת עז וגדולה גם לחיים החומריים. וכשאתה רואה שמתגבר החפץ בקרב האומה לבסס את חייה החומריים, סימן הוא, שהרוחניות התגברה בעולם, עד שהתרוממה גם מעלת החומריות, הדרושה להשלמת תכנית היצירה.

כשהרוחניות מתגברת אז מוצאים בני האדם טעם לחייהם. אז הם מבינים ומרגישים שכדאי לחיות. ערך החיים אז הולך ועולה, ועל כן מבקשים אז בני האדם לבסס יותר את החיים החומריים, שיהיו יותר בטוחים, יותר רחבים ונאים.

אז ירבו בעולם שלום אהבה וחדוה, „אז ימלא שחוק פינו ולשוננו רנה".

כי הרוחניות הגדולה והנשגבה, המקפת את הכל והודרת אל תוך הכל, ממלאה בנחלי עדניה גם את החיים הריאליים החומריים, ומצרפת ומזככת אותם, מפני שלפניה אין העולם החומרי נפרד מהעולם הרוחני, אחדות שלמה יש בין שני העולמות האלה, כי שניהם ממקור אחד מוצאם „כי ביה ה' צור עולמים".

ואולם קצרי ההשגה, כשהם רואים בעולם נטיה כלפי החיים החומריים, מתנפלים על החדוש הזה ובקנאתם לחומריות הם מבקשים לבטל לגמרי את הרוחניות, שלדעתם היא סותרת את החומריות החביבה עליהם.

והם מעבירים קו בין החומריות ובין הרוחניות; והעולמות, שהם באמת אחד, נפלגים אצלם לשנים, הסותרים זה את זה.

ועם ישראל גוי אחד בארץ, שהשניות שנואה לו על פי שרש נשמתו, מרגיש כי ההפרדה בין החומריות ובין הרוחניות מסבה לו צער גדול ועמק, והוא מבקש לו דרך לשוב אל האחדות.

אין עם ישראל יכול לסבול את השניות, שהיא עבודה זרה, והוא בא בכור ברזל להזדכך ולהנקות מחלאתה של עבודה זרה זו.

אין תקנה לעבודה זרה אלא נתיצה ואבוד, ויד פושעי ישראל בה בראשונה. הם, מקימי הפסל, ממהרים בעצמם לנתצו.

פושעי ישראל סוף סוף גם הם בני עם אחד, גם הם אינם יכולים לסבל את השניות, ועל כן הם מקדימים בעבודת הנתיצה...

נותצים הם מתחילה את הרוחניות החלוקה מעל החומריות וסותרת לה. בבקרת עזה הם מבקרים אותה ומראים את כל שקרה והפסדה. מנתצים ומשברים הם רוחניות זו בקנאות המיוחדת לעם ישראל ושמחים רגע לראות כי האליל של הרוחניות היה למעי מפלה.

ואולם מחֹסר הבחנה עמוקה הם טועים לחשב, כי כבר עקרו את כל הרוחניות משרש, שמעכשו אין עוד רוחניות בעולם, אבל באמת הספיקו לנתץ רק את אליל הרוחניות, את הרוחניות האילוזיונית, הרומנטית, בת הדמיון הכוזב, ולא את הרוחניות האמתית, שאי אפשר להכחידה, והיא עומדת וקימה לנצח בין שמודים בה ובין שכופרים בה.

ואחרי שגמרו את עבודת הנתיצה של אליל הרוחניות, הם על כרחם באים לנתץ גם את אליל החומריות, כי אחרי שהחומריות נפרדת מהרוחניות גם היא אינה אלא אליל ואין לה זכות הקיום.

אז מתעוררות מלחמות המפלגות והמעמדים והמלחמות הקשות והאכזריות מרעילים את נעימות החומריות.

קשה לאדם ליהנות מסעודתו אם בידו האחת הוא אוחז את הפרוסה ובידו השנית חנית ורובה לבתק את חברו, הבא גם הוא לנגדו מזוין לגזל את הפרוסה מידו. ומצד השני החומריות כשהיא לעצמה נעשית זלה, מאין קורטוב של רוחניות אמתית, ואכולי-ספק ונגועי-שעמום אינם מוצאים דרך אחרת אלא אבוד עצמו לדעת.

והספרות עוד באה ומוסיפה שמן על המוקד, כמעט מכל שיר ושיר, מכל ספור וציור בוקע ועולה אנקת הלל, הקורעת שמים מעל ומפעפעת כארס מתחת עד קצוי שאול. החוקרים מבקשים איזה תכלית לחיים ואינם מוצאים, אין קו של אור להאיר ולהמם את הנפש הרועדת מקור. גם מקול המחרפים והמגדפים, החצופים ועזי הפנים אתה שומע תרעומות של איוב, הסובל יסורים אין קץ ומרב כעסו הוא נכון לרמס, לטרף ולהשחית את הכל.

כך הולכים פושעי ישראל ושוברים בעצמם את אלילי הזמן, שוברים ומנפצים ומנקים את המקום מהרוחניות המזויפה ומהחומריות הריקה והשפלה ומפנים דרך לקדושה העליונה, שתשלח היא את אורה להשיב לב בני ישראל אל אמונת האחדות.

„תרתי דסתרי" הוא מסקנת ההגיון הצר. אצלו הסתירה מביא לידי בטול וכליון, אבל בעולם הריאלי אין הדבר כן: שני יסודות מתנגדים זה לזה מתלכדים יחד ומביאים לידי הפריה, ומכל שכן בעולם הרוחני „מיכאל שר של אש וגבריאל שר של שלג עושים שלום ביניהם". ובאמת בספירה של האמונה הגדולה והרחבה אין הרוחניות סותרת את החומריות, וההומריות את הרוחניות, אלא שתיהן מתחברות יחד להגדיל ולהפרות את נשמת אומתנו העורגת אל האחדות. „לית שכינתא שריא באתר פגימא", אומר הזוהר, אבל „לא כאלה חלק יעקב כי יוצר הכל הוא". הוא אחד, ושמו אחד, והכל על ידו מתאחד ומתעלה, וגם החומריות הדבוקה אל הרוחניות מזדככת מגסות, פראיות ובהמיות ומקבלת צורה של עדינות והוד עליון.

לפעמים אמנם אנו רואים שבעלי הרוחניות, צדיקי הדור, נוטים לנזירות ופרישות ומואסים בחומריות. אבל זהו סימן שבא קלקול בעולם, וכדי להתרפאות מן הקלקול הם משתמשים בסמים חריפים, שהבריא, כמובן, אינו צריך להם כלל.

משל נתנו המקובלים מקדושת השבת וקדושת יום הכפורים. קדושת השבת גדולה מקדושת יום הכפורים, ובכל זאת מצוה לאכל ולשתות בשבת ולהתענג בחיים והיא תדירה, ולהפך יום הכפורים קדושתו פחותה מקדושת השבת ואסור לאכל בו ולהתענג, מפני שהוא בא לכפר על החטאים, ועל כן אינו בא אלא פעם בתקופה ידועה.

וכשהחטאים מתמרקים, אז הרוחניות והחומריית מתאחדים יחד, והעולם מתמלא חדוה וענג—זמן שמחתנו.

אחד המקשיבים.

על דבר הספרות.

מכתב גלוי.

לכ' מערכת „הגיר". שלום.

זה כמה שאני רוצה להגיד לפני סופרנו הנכבדים מה „בעל-הבית" פשוט כמוני דורש מספרותנו.

באמרי „בעל הבית פשוט" אינני מתכון להתכסות בטלית של ענוה יתרה, לאמר, שאני יהודי פשוט, כמו שהיה אבי, זכרונו לברכה. אלו הייתי כמוהו, כי אז לא הייתי צריך לספרות כלל. כידוע לכ', אבי ז"ל היה מאלה

„הַמְנַשִּׁים אֶת עֲמָלָם בְּדַף גְּמָרָא,
„מַשְׁכִּיחִים רֵישָׁם בְּמִדְרַשׁ שִׂיחוֹת מִנִּי קֶדֶם
„וּמְשִׂיחִים אֶת דַּאֲגָתָם בְּמִזְמוֹרֵי תְהִלִּים..."

הגמרא, המדרש והתהלים די היה להם להשביע את רעבון רוחם, ואם מצאו עוד פרפראות כ„ראשית חכמה" ו„חובת הלבבות", אז היו מדשני ענג. בכלל לא התגעגע אבי ז"ל לספרים חדשים, אחרי שהישנים היו תמיד חדשים בעיניו והיה עוסק בהם בחבה, בתיאבון שאין לו גבול. אחד היה הוא עם הספר הקדוש שהיה הוגה בו „בחד קטירא איתקטר ביה", וכמו שלא בחל בגופו, אעפ"י שהיה לו עמו עסק תמיד, כך לא בחל בספר הקדוש גם כשהיה שונה את פרקו לא רק מאה, כי אם אלף פעמים.

כך היה אבא.

אבל אני אינני פשוט כל כך. כ„בעל הבית" מדור החדש אני יודע כבר שפות אחרות, ומעט או הרבה במדעים הכלליים. למדתי בוקל, דרוין וספנסר וקראתי את טולסטוי, ניטשה ואיבסן, ורוחי שטה בכל האנושיות כלה, משתתף בצערה ורוצה בהתקדמותה.

ובכל זאת הנני במה שנוגע ליהדות יהודי פשוט. במה שנוגע לאמונה ודת הכריעה אצלי תורת משה, דברי נביאינו וחכמינו, את כל האוטוריטטים שבעולם, ברור הוא אצלי, כי כל החכמים לא ידעו ולא הבינו מה היא אמונת ישראל ומה היא דת ישראל, יען כי רצו להשיג בשכלם מה שאי אפשר כלל לשכל להשיג. אנכי אינני חכם כמוהם, איני מגיע גם לקרסולם, אבל תורת ישראל חביבה עלי, מצותיה קדושות בעיני, ואנכי לא אמיר את הרגשתי, רגש נשמת יהודי, בכל התחכמות שבעולם. בן „עם קשה ערף" אני, ומתפאר אני בזה.

אבל רוצה אני שגם הספרות העברית תפרה ותרבה. אנכי איני יכול להסתפק רק בספרים הישנים, כמו שהיה אבי מסתפק רק בהם, צריך אני גם לספרות חדשה בעברית, ספרות שתתקדם ותעלה מזמן לזמן למדרגה יותר נשאה, כמו הספרות הכללית, בדרך הַקְבָּלָה (פאראלעל).

אולם דרישתי מהספרות העברית איננה דומה כלל לדרישתי מהספרות הכללית. כשאני שם פני אל הספרות הכללית, אז אני רוצה לדעת פוליטיקה, סוציאולוגיה, ושאר הענינים המניעים את רוח האנושיות. שם אני בן אדם ככל בני האדם „ואין דבר אנושי נעדר ממני", אבל בשעה שאני נכנס אל היכל ספרותנו, אז אני חולץ את נעלי, כי אל היכל הקדש אני רוצה להכנס. פה אני רוצה למצוא פתרון לא לשאלות זמניות, אלא לשאלות נצחיות, הנוגעות לפנימיות נשמתי.

רוצה אני למצוא שם דברים, שישימו לי כנפים לעלות למעלה מהשמים הנמוכים שנטו על ראשינו המטריאליסטים; רוצה אני למצוא שם איזה ניצוץ מישעיהו, מר' עקיבא מר' שמואל הנגיד, מר' יהודה הלוי, מהרמב"ם וכו' וכו'...

והנה אני פותח ספר אחד, והוא לועג לזיבת אפו של איזה יהודי אומלל, שטרד למצוא את הלחם ואת הבצל למזונו; פותח אני ספר שני, והוא לועג למצות הזכרון שלי, לציציותי ותפלי; פותח אני ספר שלישי, והוא מלא חרופים וגדופים כלפי מעלה; פותח אני ספר רביעי, כלו סכינים ומחטים — כלו בקרת דוקרת. פותח אני ספר חמישי, והוא מלא זמה ונבלה; פותח אני ספר ששי, והוא מלא קטטות: מפרכסים הם הסופרים זה את זה, ובאיזה פרכוס!..

והנני מגיד האמת, שאני ממהר לסגר את הספרים הללו ולהרחיקם הרחק, הרחק מעלי.

לא לספרות כזו אני דורש.

איני דורש מספרותנו שתתן לנו מדעים כלליים: אותם אני יכול למצוא בספרות אחרת לשובע, ובשום אופן לא תוכל ספרותנו להפיק ממני רצון במקצועות אלה, מפני שבשעה שנצליח להוציא איזה תרגום מספר אחד במדעים הכלליים, יצאו בשפות אחרות ספרים מקוריים לעשרות או למאות.

אמנם איני מתרעם חלילה, אם איזה סופר מתרגם לעברית ספר מדעי כללי. אדרבה, הנני אומר לו בפה מלא: יישר! והנני קונה אותו ברצון, מפני שעל ידי זה מתעשרת השפה, ורבוי הגונים בודאי מביא ברכה לספרות, אבל לא זהו העיקר אצלי. — העיקר אני רוצה למצוא בספרותנו את היהדות, נשמת אומתי, לנטלה ולנשאה מעל רמת הטבע של דורנו זה.

והדבר הזה נחוץ לדעתי לא בשבילי בלבד, אלא בשביל קיום אומתנו בכלל.

אין לישראל גבורה אלא באמונה. גבורי אמונה היו אבותינו מימי עולם, באמונה נבראה ספרותנו הגדולה שירשנו מאבותינו, ובאמונה אנו יכולים לעשות חיל גם לימים יבואו. באמונה תתחזק לאומיותנו, באמונה יפרח וישגשג ישוב ארצנו, האמונה תתן נשמה לעם ולשפה, והאמונה תחיה את הכל. בת-הנצח היא, ורק המָאֹרש אותה יתקים לנצח.

כל הדברים הטובים שבהם תלויה הצלחת אומתנו אינם אלא סניפים לאמונה, כי רק היא משגבנו.

והסופרים, אם רק ידעו את תעודתם, כמו שידע עזרא הסופר, וכל שלשלת החכמים והסופרים שקמו לנו עד הדור הזה — צריכים הם לדאג בשביל קיום היהדות, להזכירנו בכל מעשה לאמי שאנו עושים, כי בני משה אנחנו, נכדי ר' יוחנן בן זכאי.

חושב אנכי, כי אינני יחיד בעמנו, כי יש ויש בתוכנו „בעלי-בתים" רבים כמוני, שגם הם דורשים מהספרות העברית כדרישותי אני.

האמנם אין אצלנו סופרים, שישימו לב לנו ולדרישותינו?

אלו הוצאתי משפט על פי ספרותנו החדשה, כי אז הייתי חושב שכבר אבדה האמונה ונכרתה לגמרי, אבל מביט אנכי מסביב על אלפי רבבות בני עמנו, כה ירבו, והנני רואה כי כמעט כולם עודם נאמנים לאלהי ישראל ומחזיקים בברית היהדות בכל לב. עדים המה בתי הכנסת ובתי המדרש הרבים שבכל ערי ישראל. גם עכשו, כמו מלפנים, תמצאו הרבה צדיקים וצדקניות המוסרים את נפשם בעד התורה והמצוה.

האמנם רק הסופרים נבדלו מעל עמם? האמנם חדל הקשר הפנימי שהיה תמיד בין העם והאינטלגנציה שבו?

חלילה! אני חושב, כי הרבה עוד ימצאון בתוך הסופרים שרגש אמונה מפעם גם בקרבם, אלא שמפחדים הם לגלות מה שבלבם, שמא חלילה יקנו להם שם ריאקציונרים, מורדי-אור, מחזיקי-הדת. אבל מצב כזה לא יארך, אנכי מאמין, שסוף סוף יתאזרו הסופרים חיל, יסירו את ה„בושה" מעל פניהם ויצאו בראש עמם, להורות להם את הדרך, אשר דרכו בה אבותינו הקדושים, דרך החיים והטוב.

ואז תשוב הספרות להיות היכל הקדש, וקרנים משם יצאו להאיר ולחמם את כל הלבבות באור אמונה ודעת „אש תמיד תוקד על המזבח, לא תכבה".

בעל הבית פשוט

תשובת המערכת.

בעל הבית נכבד!

יותר מדאי, אדוני, מחקת את חטאה, בדרישתך מאת ספרותנו, שתהיה מוקדשת רק לשאלות נצחיות. קשה היה לי להאמין שדברים כאלה, הנטולים מן החיים יצאו מפי איש משכיל היודע את העולם ואת החיים שכמותך, אבל מצאתי את הסבה של מחיקה זו ב„טומאה הרצוצה" של הגלות שעודנה מפרכסת בתוך נשמתך.

מארת אלהים היותר נוראה של הגלות היא מורך הלב. „והנשארים בכם ונתתי מרך בלבבם בארצת איביהם". מרך לב זה מתפשט על חוג החיים הרוחניים לא פחות ממה שהוא מתפשט על כל החוג של החיים החמריים. והוא מזיק

לראשון לא פחות, ובפנים ידועים עוד יותר, ממה שהוא מזיק את האחרון. הפחד מכל „כפתור נחשת" גִדֵל לנו נפשות דלולות, רצוצות ושבורות שאינן יכולות לקבל אור, וחיים מעשיים של גאולה וישועה, גם לכשתבוא; והפחד מכל ספר העומד מחוץ לתחום הצר של מושג הקרושה, שהגלות יכולה לסַפְּגוֹ, מדלדל את חיינו הרוחניים ובורא לנו נשמות חלושות, שאינן יכולות לקבל את האומץ של האור הרוחני, העתיד להאיר עלינו בברקים מאירים וחודרים בדרך תחייתנו בארץ אבות.

הפחד החמרי מכל שוטר קטן הביאנו לידי הכנעה של שפלות להתפיים עם ההכרח. „מה אפשר למעבד? תאמר נחמתא דבבלאי, דגידופא היא." ועל כן ליהודי הגלות רחוק חר גם לחשב, שתהיה לנו משטרה יהודית ושוטר יהודי. הנהגת המשטרה וענין הפקידות — חלק הגוים המה. וכך נשרשה הדעה הזאת אצלנו, עד שרבים חושבים כי בלי ה„גאראדאוואי" הנכרי אי אפשר ליהודים להתקים, שבכל עת צרה צריכים לפנות רק אליו כמו למגינם ומצילם.

וכן הדבר נוהג גם בענין המשטר הרוחני. הספרות שלנו תוכל לכלכל בקרבה את הכל: מעשה בראשית ומעשה מרכבה, הלכה ואגדה, מוסר, מחקר והגיון, „פתרונים לשאלות הנצחיות", אבל לא „פתרונים לשאלות הזמניות". השאלות הזמניות וכל המדעים הבריאים בכלל הם בבחינת „שוטר-קֵיְקִי", שצורה ישראלית היא עמו כלאים גמורים.

אבל כל אלה הרעיוננת וכיוצא בהם פרי הגלות המה, תולדות של הטומאה הרצוצה, שארסה מחלחל בקרבנו מאז גלינו מארצנו ונשברנו מהיות גוי חי שוכן בארצו ונשינו טובה.

שכחנו שהשאלות הזמניות הנם צרכי צבור גדולים ואדירים וצרכי צבור הנם תמיד עומדים במדרגה אחת עם למוד התורה, שגם היא „נבראת בשביל ישראל" ושאלות צבוריות אי אפשר לפתר בלי השתתפות הספרות. עם חי סופג את כל מה שדרוש להטבת חייו מהקולטורה העולמית הכללית, אבל הכל הוא מביא אל תוך כורתו, אל תוך ספרותו, אחרי שמתקן אותם לפי תנאי חייו המיוחדים.

אמנם אין לשימושי החיים, המשתנים ועוברים בפזיזות מדור לדור ומתקופה לתקופה, אותו החיל והחוסן שיש לעניני הרוח הגבוהים והנצחיים. ומטעם זה עצמו אנו רואים, שיד ההרס והחרבן שהיתה בנו האבידה מתוכנו את כל רכוש החיים החילונים שלנו, את כל ספרי המדע וכל עסקי החיים שהיה עם גדול כעמנו עסוק בהם בשבתו על אדמתו — כל זה נמחה ונאבד כליל, ולעמת זה לא יכלה להשמיד מה שיש לו כח חיים נצחיים — ספרי הקדש וכח החיים המפרה שבהם עם כל אוצר הטוב של המסורה החיה המאוגדות עמהם והמכיל בקרבה את זרם החיים הפנימיים של תולדתנו.

אבל בא הזמן שאנו צריכים להתחשב עם חיי המציאות ולהרחיב את תחומנו. אין אנו יכולים ואיננו רשאים להיות מעכשו בנידון זה מה שהיינו מלפנים על פי ההכרח של הגלות. שם השלכנו את יהבנו על השוטר הגוי ואם היינו צריכים למדעים פנינו אל לשונות הגוים. לא כן פה בא"י, פה חיי קהלו תיג

ומושבותינו בידינו ואנחנו צריכים לפקח על רכושנו ההומרי והמוסרי. אנו שבים לתחיה ועמנו גם לשוננו וספרותנו. אפשר להסיח דעה מזה בגלות, שם אפשר גם כן להכחיש בעיקר מציאותה של תחיה זו, אבל לא כאן בארץ ישראל — במקום שהתחיה קורעת סגור עינינו גם בעל כרחנו.

הערובה לחיי ישראל הוא חי העולמים וכן ברניאל הוא אומר „וירם ימינו ושמאלו השמים וישבע בחי העולם" צור ישראל. חי העולם מעיר אותנו לתחיה, על כן מתרחבים חיינו, והספרות שהיא ראי החיים מתרחבת עמם יחד לפי תביעותני שאנו תובעים ממנה.

אמנם צדקת במחאתך על כל הזוהמא והנבלה, אשר ספגה ספרותנו אל תוכה בימים האחרונים ביחוד. ובפרט שאין אלו נכנסים כלל אל חוג החיים, אי אפשר לחיי עם בלי מדע, בלי שירה, בלי יופי, אבל אפשרים הם, וביחוד לישראל להיות בלי נבלה, בלי סרחון רשע ובלי טומאות בשר ורוח.

אם החברה הרחבה אינה יודעת זאת, אבל אנחנו שיחד עם החיים של ספר החיים אנו קוראים: „לא תהיה קדשה מבנות ישראל ולא יהיה קדש בבני ישראל". נגד זה אנו צריכים להלחם, ודוקא בנשק של הגדלת דרישת החיים.

אבל לא לצמצם את הספרות שלנו רק בהיכל הקדש כאשר אמרת, כי אם להרחיב את גבול הקדש גם על כל חיי החול ועל כל דרישותיהם ועל כל המדעים הנדרשים להם.

„והיה ביום ההוא יהיה על מצלות הסוס קדש לד'".

בתי
מושב זקנים וזקנות
בעה"ק **ירושלם** ת"ו

(350 זקנים וזקנות)

מושב הזקנים
בהבתים הגדולים מחוץ לעיר על דרך יפו

— 180 זקנים —

שטח הקרקע 30,600 אמות מרבעות

57 חדרי מטות לזקנים

בית חולים מיוחד
16 מטות לזקנים חולים עם בית מרקחת

יסוד הגביר ר' יקותיאל מאנקעוויץ מווילנא

חדרים עם שירות מיוחדה לזקנים בעלי מומים חדלי מרפא

בקור רופא תמידי בכל יום

שלשה בתי מדרשות לפרושים וחסידים

ובהם אחד יסוד הגביר הר"ר מאנקעוויץ הנ"ל

אוצר ספרים גדול של המיסד

ר' ארי' ליב פרידלאנד ז"ל

ארבע בארות החצובות בסלע

בית הבשול, בית האוכל, מרחץ, בית טבילה, בית כביסה, בית מלאכה, ועוד. הרבה עצי פרי ואילני סרק מטעים שונים וערוגות הבושם

תפלה יום יום לשלום החברים המנדבים והגבאים.

קיום כל פקודה הבאה להתפלל על החולים, עפ"י מכתבים וטלגרמות

קיום היאהרצייטין של החברים והחברות, הגבאים והוריהם וקרוביהם בתפלה ולמוד וקדיש ולמוד שעורים בכל עשתי עשר חדשי האבלות כמביאר בהתקנית.

מושב הזקנות
בבית הגדול אשר בעיר פנימה ובחדרים שכורים בחצרות הסמוכות

—170 זקנות—

22 חדרי מטות לזקנות.

בית הועד, בית הבשול, בית האוכל בית תבשיל טהעע לכל עניי העיר.

Adresse: Altenhaus „Moschab-Sekenim" Jerusalem, Palästina

בית חנוך עורים לבנ"י בירושלם ת"ו
עינים הייתי לעור (איוב כ"ט ט"ו)

הבית חזה הוא יחיד במינו ואין שני לו באה"ק ובכל ארצות הקדם. בו מתחנכים ילדים וילדות עורים מכל מפלגות אחינו משנות 6 עד 20 ומספיקים אותם בכלכלה טובה, והלבשה ובכל הדרוש להם.

בו מתחנכים בלמודים האלה:

למודי קודש: תפלה (יום יום בצבור). תהלים. מקרא ונ"ך, משנה ודינים (שלשה מורים).

למודי חול: דברי ימי ישראל והעמים. כתיבה וקריאה בכתב העורים (ברייל), עברית ואשכנזית, חשבון וכתיבת הארץ, נגינה בכלים שונים עפ"י תוי הזמרה (שלשה מורים ומורה).

למודי מלאכה: קליעת כל מיני כסאות, מחצלאות, מברשות (בירשטען), חבלים, מיני ארג וקשורים (שלשה אומנים).

גן ילדים: להרגיכים והחניכות היותר קטנים מבני שש עד שמנה (מורה אחת)

תקנות מיוחדות: בעד הנדיבים וזכיותיהם, ובעד קוני מטות ובוני חדרים *)

המפעל הוא כעת בחצר גדולה (בת 18 בתים מרוחים) בשכירות מרובה מאד כי אין להמסד הזה לע"ע כל בית ונחלה ומוכרח להטלטל שנה שנה.

אדרים להבית:

Isr. BLINDEN INSTITUT Jerusalem, (Palästina)

*) מי שינדב סכום כדי בנין חדר אחד יקרא החדר ההוא על שמו.